

# Imagološka analiza - Island

---

**Marić, Ivona**

**Master's thesis / Diplomski rad**

**2020**

*Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj:* **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

*Permanent link / Trajna poveznica:* <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:251:941604>

*Rights / Prava:* [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

*Download date / Datum preuzimanja:* **2024-07-30**



*Repository / Repozitorij:*

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)



SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU  
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU  
ODSJEK ZA KULTURU MEDIJE I MENADŽMENT  
DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI INTERDISCIPLINARNI STUDIJ  
KULTUROLOGIJA, SMJER: KULTURALNI MENADŽMENT

IVONA MARIĆ

## **IMAGOLOŠKA ANALIZA – ISLAND**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Lucija Ljubić

Osijek, rujan, 2020.

## SAŽETAK

Romani *Islandsko zvono* (1943.) Halldóra Kiljana Laxnessa, *Močvara* (2000.) Arnaldura Indriðasona i *Plava lisica* (2003.) Sigurjóna Birgira Sigurðssonar-Sjóna predmet su imagološkog istraživanja u ovom radu. Na temelju uvida u imagološka teorijska polazišta, uključujući i postkolonijalnu i feminističku teoriju, propituju se autopredodžbe, heteropredodžbe i stereotipi u navedenim književnim djelima.

Ključne riječi: islandska književnost, imagološka analiza, autopredodžbe, heteropredodžbe

## **ABSTRACT**

The novels Halldór Killan Laxness's *Icelandic Bell* (1943), Arnaldur Indriðason's *Jar City* (2000) and Sigurjón Birgir Sigurðsson-Sjón's *The Blue Fox* (2003) are the subject of imagological research in this paper. Based on the insight into imagological theoretical starting points, including postcolonial and feminist theory, auto-images, hetero-images, and stereotypes in these literary works are analyzed.

Keywords: Icelandic literature, imagological analysis, auto-images, hetero-images

# IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je \_\_\_\_\_

(vrsta rada)

isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Student/ica:

U Osijeku \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

(potpis)

# SADRŽAJ

SAŽETAK.....	ii
ABSTRACT .....	iii
1. UVOD .....	1
2. Imagologija.....	3
2.1. Kultura prostora i kolektiva .....	5
2.2. Postkolonijalna književnost.....	7
3. Kako vidimo strane zemlje – imagologija.....	13
3.1. Nacionalni imagotipovi kao elementi nadnacionalnih međuodnosa .....	15
3.2. Estetika alteriteta .....	16
3.3. Tipološki popisi prema strukturalnoj analizi .....	17
3.3.1. Strukturni uzorak 1: Povijest nacionalnih karakterizacija.....	18
3.3.2. Strukturni uzorak 2: Gramatika nacionalne karakterizacije .....	18
3.3.3. Strukturni uzorak 3: Nacionalni imagem i njegova nekrivotvorljivost.....	19
3.4. Retorika nacionalne karakterizacije: tipologija diskursa o nacionalnim stereotipima .....	19
3.4.1. Pragmatika općih mjesta .....	20
3.5. Od kulturnog imaginarija do imaginiranog .....	21
4. Island – imagološki pristup .....	25
4.1. <i>Plava lisica</i> .....	26
4.2. <i>Islandsko zvono</i> .....	29
4.3. <i>Močvara</i> .....	35
5. ZAKLJUČAK .....	40
6. LITERATURA.....	42

## 1. UVOD

Romani na kojima će se provesti analiza su tematski različiti, a ono čime su se nametnuli u odabiru za imagološku analizu je njihova popularnost na Islandu i izvan njega, njihova prevedenost na više od trideset jezika, a oni su i reprezentativni zbog svog utjecaja na islandsku pa i svjetsku književnost. Halldór Kiljan Laxness je islandski nobelovac koji je pisao do sredine 20. stoljeća, a njegov roman *Islandsko zvono* (1943.)<sup>1</sup> je povijesni roman, trilogija. Autori druga dva izabrana djela su suvremeni islandski pisci; roman *Močvara* (2000.)<sup>2</sup> autora Arnaldura Indriðasona popularni je islandski kriminalistički roman, dok je *Plava lisica* (2003.)<sup>3</sup> autora Sigurjóna Birgira Sigurðsson-Sjóna roman s elementima narodne priče i fantastičnog. Raznolikost ovih djela pokazuje osnovni imagološki princip, a to je stvaranje predodžbi o stranim zemljama posredstvom književnosti.

Pri analizi djela korištene su metode polazišnih imagoloških teorija koje se u mnogome podudaraju s metodama postkolonijalnih i feminističkih teorija opisanih u djelima J. Assmana i G. Wisker koja su korištena uz primarnu literaturu. Značaj antropoloških i kulturno-povijesnih utjecaja koji se u navedenim teorijama naglašava kao neupitan iznimno je bitan pri imagološkoj analizi i stoga je primijenjen na tri izabrana romana. Istražit će se u kojoj mjeri se određeni stereotipi pojavljuju, čime su uvjetovane predodžbe, a sve to u okviru kulturno-socijalnih i povijesno-političkih utjecaja.

Primarna teorijska literatura obuhvaća izbor referentnih imagoloških radova iz zbornika *Kako vidimo strane zemlje*, ur. Davor Dukić (2009.), a kapitalni članci i govori Mariusa - Francoisa Guyarda, Erica Hobsbawma, Renéa Welleka, Joepa Leerssena i Hugoa Dyserincka obuhvaćeni su ovim zbornikom. Korišteni su i internetski izvori budući da većina djela poznatih teoretičara imagologije još uvijek nisu prevedena na hrvatski jezik. U okvirima proučavanja metoda postkolonijalnih i feminističkih teorija, *Kulturno pamćenje* Jana Assmana (2005) i *Ključni pojmovi postkolonijalne književnosti* Gine Wisker iz 2010, bili su

---

<sup>1</sup> Roman *Islandsko zvono* originalno je objavljen 1943. g., a prilikom pisanja ovog rada korišten je hrvatski prijevod Sunčane Slamnig: Laxness, H. K. (1987) *Islandsko zvono*. Zagreb: Sveučilišna naknada Liber.

<sup>2</sup> Roman *Močvara* originalno je objavljen 2000. g., a prilikom pisanja ovog rada korišten je hrvatski prijevod Sunčane Slamnig: Indriðason, A. (2006) *Močvara*, Zagreb: Edicije Božičević.

<sup>3</sup> Roman *Plava lisica* originalno je objavljen 2003. g., a prilikom pisanja ovog rada korišten je hrvatski prijevod Tatjane Latinović: Sjón, Sigurðsson S. B. (2016) *Plava lisica*. Zagreb: V.B.Z.

od iznimne pomoći pri upotpunjavanju slike o utjecajima moći, povijesnog trenutka, drugosti i svih onih elemenata koji utječu na književne forme.



## 2. Imagologija

Za imagološko proučavanje u Hrvatskoj od posebne je važnosti zbornik *Kako vidimo strane zemlje* objavljen 2009. koji je priredio Davor Dukić s grupom autora. Ovdje su na smislen i pregledan način predstavljene polazišne imagološke teorije kao i povijesni tijek razvoja imagologije kao smjera. Budući da još uvijek na hrvatski jezik nije prevedeno mnogo literature iz područja imagologije, zbornik je korišten kao osnovni izvor.

Imagologija podrazumijeva istraživački smjer komparativne književnosti koja se od 60-ih godina prošlog stoljeća bavi proučavanjem književnih predodžbi o stranim zemljama i narodima (heteropredodžbe) te o vlastitoj zemlji i narodu (autopredodžbe). Sam izraz imagologija je kovanica latinske i grčke riječi (lat. imago - slika, predodžba, misao, te grč. logos - riječ, govor, razum). Najčešće se pojavljuje bez dodatnih atributa, rijetko s precizirajućom odrednicom književna, što upućuje na dominantno polje istraživanja, odnosno komparatistička koja se odnosi na nadnacionalno usmjeren istraživački interes i njemu primjerenu poredbenu metodologiju, iz prve disertacije pod Dyserinckovim mentorstvom. (Dukić et al., 2009: 9)

Termin imagologija prvi primjenjuje Oliver Brachfeld u tekstu „Note sur l'imagologie ethnique“, u *Revue de Psychologie des Peuples* 17 (1962), zatim ga u istoimenom časopisu u broju 19. (1964) koristi Abel Miroglio, a od toga broja, termin se pojavljuje i kao naslov jedne rubrike časopisa, *Komparatistische Imagologie jenseits von Werkimmanenz und Werktranszendenz* Huga Dyserincka. Još 1951. g. u osmom poglavlju knjige *La littérature comparee* pod naslovom *Kako vidimo strane zemlje* Marius Francois Guyard, ugledni francuski komparatist, piše o proučavanju predodžbi o stranim zemljama u književnosti. Osnovno je pitanje kako odrediti reprezentativnu građu za rekonstrukciju bitnih obilježja neke nacionalne književnosti kada je predmet proučavanja često proturječan samome sebi, odnosno sastavljen od disparatnih jedinica. Također je svjestan da predodžbe o narodima i zemljama nisu objektivne i kompleksne već su subjektivne i pojednostavljene. (Dukić et al., 2009: 6-8)

Nastanak i povijesni razvoj imagologije može se pratiti počevši s francuskim komparatistom Mariusom-Francoisom Guyardom i njegovim učiteljem Jean-Marie Carréom. Oni su novu disciplinu pokušavali afirmirati usprkos kritikama komparatista poput Renée Welleka koji je smatrao da imagologija prelazi granice nadležnosti komparativne

književnosti. Vidljivo je da imagologija već u samom početku nije mogla biti usustavljena kao znanstvena disciplina jer postoje oprečni stavovi kada su ključni elementi u pitanju .

Pojava imagologije predstavlja dio širih zbivanja u društvenim znanostima, jer šezdesetih godina 20. stoljeća strogim formalističkim, imanentnim pristupima počinju konkurirati pristupi sa socijalno-historijskom komponentom. (Dukić et al., 2009: 9.) Autor teksta koji se obično smatra programskim tekstom književne imagologije jest Hugo Dyserinck, osnivač Aachenske imagološke škole. Najpoznatija imena vezana uz tu školu su, osim samog Dyserincka, Manfred S. Fischer, Joep Leerssen i Karl Ulrich Syndram.

Temelji ove škole imagologije su odbacivanje ideje „nacionalnog karaktera“ (istaknuto je da nacija nije prirodna datost) te shvaćanje predodžbi o sebi i drugima kao diskurzivnih tvorevina. Osim toga, istražuje se kako te predodžbe nastaju i nestaju. Kako bi se te predodžbe uspješno istražile, potrebno je iz književnosti ući u društvenopovijesni kontekst, za što je potreban nadnacionalni pristup. (Dyserinck, 1965, navedeno u Dukić et al., 2009) Društvena funkcija imagologije trebala bi biti pomoć pri nastojanjima da se europski narodi bolje razumiju, što je nesumnjivo vezano uz ideje europske integracije.

Autoriteti iz područja komparativne književnosti toga vremena daju doprinose razvitku ove discipline kroz osvrte i radove u kojima pokušavaju, uočavanjem svrhe te osvrta na uratke prethodnika, iznjedriti metodologiju imagologije. Rene Wellek, jedan od autoriteta komparativne književnosti toga vremena ističe da Guyard istovremeno sužava nadležnost komparativne književnosti na proučavanje stvarnih književnih kontakata koji prelaze granice nacionalne književnosti što vodi pozitivističkoj opsjednutosti činjenicama, dok suprotno tome bespotrebno širi predmet na književne predodžbe o nacionalnim entitetima. On ističe korist od poznavanja predodžbi o drugim narodima i njihovoj kulturi života no ističe kako je stvarno stanje stvari korisnije od stereotipa i predodžbi kojima se stvaraju maglovite slike kroz prizmu književnih djela te završno navodi kako se značaj imagologije ne smije precijeniti. (Wellek, 1953, navedeno u Dukić et al., 2009)

Upravo iz toga razloga Wellek naglašava nužnost metodologije i jasnih ciljeva istraživanja kojima bi se ustrojili jasni ciljevi i metode kako bi se ova tada mlada disciplina afirmirala na polju interesa. Po Welleku istraživanje predodžbi o stranim zemljama i narodima u književnosti je u domeni socijalne psihologije i može biti korisno u međuodnosima zemalja susjeda i šire, ali isto tako ima vrijednost za kolektivna poimanja o vlastitom prostoru i kulturi (sa znanosti o književnosti dijeli istu građu, ali ne i predmet). I ovdje je napravljena

distinkcija u odnosu na književnost, ali su otvorena pitanja o predmetu: u kojoj je mjeri nešto reprezentacija stvarnosti, koja građa zrcali predodžbe ili ih stvara i čime su uvjetovani nastali književni radovi. Temeljni cilj ovog rada je primijeniti imagološke prakse, istražiti u kojoj su mjeri književna djela koja će biti analizirana, zaslužna za stvaranje predodžbi i nalaze li se u njima određene strukture i stereotipi zaslužni za modeliranje slika o Islandu.

Prije no što se u radu detaljnije razrade povijesni pregled i metode imagološke analize, nužno je progovoriti o kulturi prostora i kolektiva te o ključnim postavkama postkolonijalne književnosti kako bi se napravile uvodne smjernice i naglasila važnost imagološkog pristupa u književnim djelima.

## 2.1. Kultura prostora i kolektiva

Svaka kultura oblikuje nešto što bi se moglo nazvati konektivnom strukturom prema Janu Assmanu, ona djeluje povezujući i to u dvije dimenzije – socijalnoj i vremenskoj, veže ljude tako što u vidu simboličkog svijeta smisla tvori zajednički prostor iskustva, očekivanja i djelovanja koji svojim povezujućim i obvezujućim elementima pružaju povjerenje i orijentaciju. Ovaj aspekt kulture u raznim ranim tekstovima javljao se kao most između prošlosti i budućnosti, uvijek uključujući slike i priče prošlosti, stvarajući nadu i sjećanje te oblikujući zajednički identitet kroz mitske i povijesne priče. (Assman, 2005)

Na primjeru Islanda uočava se u svom izvornom obliku ta veza prošlosti koja se isprepliće sa svakodnevnim životom Islandana u različitim vremenskim razdobljima. U trima navedenim primjerima uočava se naglašavanje herojske vikinške prošlosti, spominju se sage i uočavaju se elementi mitologije. U *Islandskom zvonu* (1943) Halldóra Kiljana Laxnessa, glavni lik recitira ulomke iz pučkih napjeva i saga, a najvrjednija baština njegove siromašne obitelji su pergamenti iz vremena kada su prvi doseljenici nastanili Island. U *Plavoj lisici* (2003) Sigurjón Birgir Sigurðssona-Sjóna čiji je izvorni naslov *Skuggabaldur* (zlo stvorenje iz narodnih priča) potku čini metafora mitskog zla, elementi nestvarnog i bajkovitog vješto su povezali Island 19. stoljeća i sivevremensku borbu dobra i zla. Dok u popularnom kriminalističkom romanu *Močvara* (2000) Arnaldura Indriðasona postoji prostor koji je oslikan kao ostavština prošlosti u mulju i bizarnosti vješto sakrivena iza života mirne islandske zajednice.

Osnovni oblik kolektivne strukture je ponavljanje čime se postiže oblikovanje prepoznatljivih obrazaca i ponašanja koje postaju identificirane kao element zajedničke kulture. Ispričane mitove i slike prošlosti kasnije postaju dijelom književnosti pojedinih naroda i stvara se autopredodžba jednog prostora i kolektiva. Isto tako i kroz priče kojima drugi govore o sebi, nastaju i heteropredodžbe koje bez previše propitkivanja prihvaćaju zajednice i nastavljaju s procesom ponavljanja i sjedinjenja u tvorbu kolektivnog identiteta. Upravo ponavljanja stvaraju određene motive i predodžbe na mjesto neupitnog prema Assmanu (2005).

Zadatak imagologije je istražiti zbog čega je to tako, stvaraju li književna djela stvarnost i može li se zato govoriti o referencijama zbilje. Prema Dukuću (2009) bez množine nema jednine, bez drugovrsnosti nema niti osobenosti. U svojstvenost kulturnih formacija ulazi i to da one postoje samo u pluralu. Niti jedan pojedinac ne bi došao sam na ideju kako ne može ostvariti status istovrsnosti s ostalima, a najrašireniji oblik etničkog samonazivanja je upotreba riječi – *inuit bantu, Mohikanac*. Još jedan simptom za još rašireniju tendenciju u svakoj kulturi jest, da sebi svojstveno crno-bijelo slikanje pozicije i negacije koje je u temelju svake konstitucije smisla, premetne u nevidljivost i nedohvatljivost sive zone implicitnih pravila i značenja u kojoj ona izmiče mogućnosti tematiziranja i promjenjivosti. Kako Dukić (2009) dalje navodi zbilja ne bi bila zbilja kada bi oni koji žive u njoj bili svjesni socijalne konstrukcije. Ova tendencija je svojstvena svakoj kulturnoj formaciji, da se konvencionalnost i mogućnost da se vlastita konstrukcija zbilje misli, na drugi način prekrije velom zaboravnosti, odnosno samorazumljivosti, proistječe iz prirodne upućenosti čovjeka na kulturu.

Ovdje je pojedinac u poziciji da ispuni zadaću te da mu je bogomdano „otпустiti svoju divlju prirodu i prigrliti ljudskost“ (Assman, 2005: 18), onda se on objektivno nikada nije našao u suprotnoj poziciji. U suprotnost na kulturu pojavljuju se u svakoj generaciji djeca kao mladi barbari koje su upreže u osovine kulture i na drugoj strani druge kulture koje se iz pozicije etnocentrizma čine divljima. Prilagođavanje kulturi prema njezinom vlastitim samorazumijevanju je distanciranje od prirode čovjeka, uređenim se pravilima izbjegavaju prirodna stanja divlje prirode tipa čovjek je čovjeku vuk, pravo jačega. (Assman, 2005)

Prilagođavanjem institucijama kulture čovjek se distancira od neposredne vezanosti na prisilu, na zadovoljavanje nagona pa on takvom odgodom stječe stanovit prostor za prisebnost u kojoj je tek moguće djelovanje po slobodnoj odluci, a time i identitet.

Tijekom povijesnog razvoja civilizacija, pisani trag ima neposredan utjecaj na stvaranje osobnog i kolektivnog identiteta, razvojem književnosti njegov se utjecaj, ali i utjecaji zajednice na stvaranje istoga su koherentni. Književne forme su izvori proučavanja, ali traži se šira perspektiva u koju su uključeni, povijesni trenutak i politička situacija nastanka djela kao i položaj pojedinca koji piše u tim okolnostima. Na primjeru Islanda će se vidjeti kako su povijesni utjecaji kao i nasljeđa kulture doseljenika utjecale na formiranje svojevrsne hibridne društvene tvorevine.

Od 9. stoljeća, od kada se može pratiti pisanu povijest Islanda, postoji institucija Althing kao krovno tijelo vlasti, koje funkcionira poput parlamenta s uređenim starješinskim tipom hijerarhije. Kasnije kada su Danci i Norvežani zaposjeli teritorij Islanda, Althing se uspijeva održati, ali je u vazalnom odnosu naspram navedenih kraljevina. Isti je slučaj s religijom, Islandani su štovali poganske vikinške običaje, no sve veći prodor kršćanstva došao je i na ovo tada gotovo izolirano područje, ali ponovo u drugačijem i modificiranom obliku. Domicilno je stanovništvo pod pritiskom prihvatilo kršćanstvo, međutim, imalo je pravo prakticirati svoje nasljedne običaje privatno. Kako se kasnije širio luteranski utjecaj u skandinavskom području stanovništvo prelazi na njega. Mladi naraštaji su buntovni i skloni promjenama ustaljenih pravila i načina života što za Island nije slučaj u toj mjeri da bi bio naglašavan. Mladi su ovdje ustrajni poštovatelji i prenositelji tradicije kao najvećeg bogatstva.

U romanu *Islandsko zvono* o kojemu će poslije biti više riječi, ponavljanje stoljetnih saga i pučkih napjeva, u različitim životnim situacijama obespravljenog glavnog lika predstavlja svojevrsnu tihu borbu i ustrajnost. Sage su imale, i još uvijek imaju, neprikosnoveno mjesto u islandskoj književnosti. One pjevaju o podvizima Vikinga, a u 18. stoljeću dobivaju romantičarski prizvuk. Kada se govori o Islandu svakako treba uzeti u obzir povijesno naslijeđe, politička previranja jer su sukreatori obilježja sadašnjeg islandskog kulturnog kruga. (Bunjevac, 2016)

## 2.2. Postkolonijalna književnost

„Tko drži jezik, drži vlast!“

*Michel Foucault*

Jezik je oblik moći pa je stoga analiza diskursa ključno područje pri proučavanju književnosti, a napose postkolonijalne književnosti i alat u imagološkim analizama. Iz toga proizlazi da književna djela koja su pisana u određenom povijesnom trenutku sadrže one istine i prezentacije ili su odraz refleksija zbilje, a bitno je tko ih piše, potlačeni ili vladajući prema Declandu Kiberdu. (Kiberd, 1995)

„Borba za moć da se samom sebi i vlastitoj državi nadjene ime vodila se u biti kroz riječi, i to napose u kolonijalnim prilikama. Zato je briga za jezik ukazivala na sveprije negoli na uzmak, pa je znala biti i istraživanje dubina političkog nesvjesnog.“ (Kiberd, 1995: 615)

Analiza diskursa podrazumijeva analizu verbalnih struktura koje funkcioniraju u tekstu - izraza, argumenata koji prenose reprezentacije uvjetovane kulturom te omogućene lingvističkim strukturama. (Wisker, 2010: 120) Pri analizi diskursa postkolonijalnih književnika mora se uzeti u obzir različitosti u povijesti zemalja te različite oblike vlasti u tim zemljama jer je u nekim zemljama stanovništvo u manjoj mjeri bilo izloženo kolonijalnim vrijednostima i diskursom od ostalih.

Otpor potlačenih i osvojenih poprima nekoliko oblika: on obnavlja povijest s motrišta ušutkanog, zanemarenog Drugog, poseže za formama utemeljenim ili izvedenim iz tradicionalnih autohtonih oblika koji su također bili ušutkani, okreće se nepoznatim temama kao i pisanju iz perspektive onih čiji je život izbrisala povijest. Ovom načinu se približavaju i predfeministice, primjerice Virginia Woolf koja u svojoj knjizi *Vlastita soba* (1929) utvrđuje da žene kada pišu za muškarce ne pišu isto; pišu drukčije, iz drugačije perspektive i posežu za drugim književnim oblicima. (Wisker, 2010: 118) Kasnije, u drugom feminističkom valu feministice tipa Cixous i Carter tu tvrdnju utjelovljuju u svojem djelu. To su djela koja izražavaju iskustva Drugoga, u ovom slučaju žene.

Iz aspekta onoga koji piše; u postkolonijalnoj književnosti nailazi se na pisce koji su živjeli u bivšim engleskim ili francuskim kolonijama te zemljama pod imperijalnom britanskom vlašću, ali bi na isti način mogli promatrati književnost nastalu u Latinskoj Americi u pogledu njezinog postkolonijalnog odnosa sa SAD, dok bi se druge knjige mogle pozabaviti poviješću bivših sovjetskih republika ili djelima nastalim za kineske vlasti. (Wisker, 2010)

Različita pitanja i teme su u fokusu postkolonijalne književnosti, no postavlja se pitanje jezika; treba li pisati jezikom kolonizatora ili autohtonim jezikom? Otvaraju se pitanja

identiteta, hibridnosti, mjesta i uloge se promatraju redom kojim se pojavljuju u postkolonijalnoj književnosti. Pitanje književne forme poput romansirane biografije i usmene književnosti za razliku od pisane književnosti je bitno kao i pitanje postojanja književnosti uopće.

Kada se govori o Islandu, nema riječi o kolonijalizmu, međutim povijesno gledano Island je unatoč samostalnosti bio u vazalnom položaju u odnosu na Norvežane i Dancu. Unatoč postojanja Althinga (skupštine), govori se o prividnoj samostalnosti jer je svu vlast imala Danska kruna. To se najbolje vidi u romanu *Islandsko zvono* kada na samom početku djela izaslanici iz Kopenhagena dolaze po najvrjedniju ostavštinu islandske povijesti, zvono, kako bi ga istopili zajedno sa svim državnim rezervama u oružje kojim će Danska ratovati. Isti je slučaj kada se botaničar Fridrik iz *Plave lisice* (2003) Sigurjóna Birgira Sigurðssona-Sjóna, prisjeća studija u Kopenhagenu, gdje je kao Islandanin doživio brojna poniženja. Također je i jezik kojim se služio i kojim su većina učenih djela pisana, danski. On prevodi popriličan broj djela i nastoji ih približiti svojim geografski i komunikacijski odcijepljenim sunarodnjacima. Približiti ih Svijetu.

Tvrđi se da za kolonijalizma i imperijalizma vlast drži jezik kolonizatora te da upravo on određuje o čemu se smije pisati i govoriti kao i to kako se o nečemu smije govoriti i pisati. U knjizi *Kolonijalizam/postkolonijalizam* (1998) Ania Loomba upozorava na opasnost oslanjanja isključivo na diskurs i tekst pri tumačenju svakodnevne stvarnosti, povijesne i suvremene, kolonijalizma i postkolonijalne epohe, naglašava razliku između proživljenog iskustva i njegovog prikazivanja u tekstu. Smatra da je taj odnos „zamađljen“ između materijalne stvarnosti i ideološki obojenog prikaza u tekstu. (Loomba, 1998, navedeno u Dukić et al., 2009)

Čitanje književnih izraza može prikriti i distancirati njihovu stvarnu bolnost, a pretvaranje kolonijalnog iskustva može predstavljati omiljeni književni proizvod za čitatelje. Na sličnu situaciju upozorava Elleke Boehemer: „Rasprava o slici i tekstu prikriva stvarnost imperija, broj onih koji su izginuli u kolonijalnim ratovima i radničkim družinama, kao i zbog bolesti, transporta i gladi.“ (Boehemer, 1995: 20) Čitanje sterilizirane, zabavne verzije udaljava čitatelja od razumijevanja problema kolonijalne i imperijalne vlasti. U analiziranim djelima islandske književnosti nije isti slučaj. Ovdje se stanje stvari iznosi kao činjenica bez dodatnog komentara, ali i bez otvorene pobune i otpora. U *Islandskom zvonu* glavni lik mlako naglašava veličinu i jedinstvo islandskog naslijeđa, a pisac tek slikovitim situacijama poput one kada

islandska starica uspijeva podići ogroman kamen bez puno napora za razliku od danskog namjesnika kojemu to ne polazi za rukom. Slika je metafora islandske tradicije, skrivene snage koja spava u ljudima islandskog otoka.

Vlast nad jezikom i vladanje pomoću njega, još su gori za žene, koje su ušutkane i proglašene sekundarnim. U kontekstu kolonijalne produkcije, koja daje prednost bijelcu nad crncem, muškarcu pred ženom. Ogljed kritičarke Gayatri Chakravorty Spivak *Can Subaltern Speak* iz 1988. izravno se suprotstavlja zanemarivanju različitog ekonomskog i društvenog položaja žena. (Spivak, 1988, navedeno u Wisker, 2010)

Spivak tvrdi da je nad kolonijalnim narodima vršeno epistemološko nasilje koje je obezvrijedilo njihov jezik, povijest, način doživljavanja i izražavanja svijeta, a sve to u procesu hijerarhijskog kategoriziranja autohtonih jezika kao, kako se tvrdilo, manje vrijednih od zapadnjačkih, znanstveno ustrojenih jezika. U djelu *Plava lisica* (2003) Sigurjóna Birgira Sigurðssona-Sjóna, odbačena i prezrena Abba djevojka s Downovim sindromom, razvija poseban jezik gdje jednim izrazom označava više predmeta i pojava. Jezik kojim govori podsjeća na starobiblijske jezike. Njezin je život okovan u potpalublju gdje ju mornari danskog broda koriste za zabavu. Nasreću je pronalazi Fridrik koji joj pomaže da za kratkog života razvija svoje neobične darove, strastveno sakuplja ptičja pera i nepogrješivo ih imenuje kao i mjesta na kojima su pronađeni, dok istovremeno koristi iznimno siromašan rječnik. Proučava li se u okviru feminističkih teorija islandski primjer nailazi se na sličnosti i odstupanja, Island nije zabilježio mnogo ženskih imena u povijesti nacionalne književnosti, međutim islandske žene imale su izuzetnu važnost u zajedničkom kreiranju politike, umjetnosti i društvenog života što je posebno naglašeno u Laxnessovoj trilogiji *Islandsko zvono* što će se detaljnije pojasniti u analizi djela. (Laxness, 1943)

Analiza jezika kolonijalizma i postkolonijalizma oslanja se na taktiku kulturalnih studija, istražuje reprezentiranja pitanje kako nam slike, artefakti mogu pomoći u definiranju teksta unutar povijesnog i kulturnog konteksta. Oni koji su se borili za potvrdu identiteta u smislu zajednice i grupe sa zajedničkim pogledom na povijest, protiv nametnute kolonijalne vlasti. Kroz navedene parametre vidljiva je poveznica s imagološkim pristupom u analizi književnih djela i upravo iz tog razloga se smatralo bitnim uključiti i razmatranja iz ovih područja.

Prema Spivak (Spivak, 1988, navedeno u Wisker, 2010) postkolonijalna kritika dio je postkolonijalnih studija (što uključuje i postkolonijalnu književnu kritiku koja se s postkolonijalnom kritikom bavi odnosima moći), one se u širem smislu fokusiraju na povijest



carstva i kolonija, na pitanja kako su ti odnosi utjecali na povijest autohtonih naroda kao i na to kakav su odjek ti utjecaji imali na ljude koji su reagirali protiv kolonijalizma te uspostavili paralelne verzije povijesti društva, identiteta i vrijednosti, s obzirom na okvire ekonomije, znanosti i kulture. Promatranjem kulturne proizvodnje koloniziranih društava, studiji zadiru u proučavanje diferencijacija koje su vezane uz spol i to napose u slučaju feminizma i postkolonijalizma, studiji su usmjereni na probleme i sporna pitanja, no u manjoj mjeri, glavni je interes proučavanje načina na koji se kolonizirani narodi u postkolonijalnom kontekstu uključuju u djelovanje, bez obzira na to jesu li marginalizirani ili ne, kao i na stanja nekadašnjih kolonija u suvremenom i ekonomskom kontekstu. (Wisker, 2010: 21-79) Interesantna je činjenica da su na Islandu žene od doseljenja imale gotovo jednaka prava kao muškarci i da u moderna vremena Island prednjači u smislu ravnopravnosti spolova.

Postkolonijalna kritika bavi se pitanjem čijim se jezikom piše, mogu li se značenja redefinirati, kao i vraćanjem i ponovnom procjenom vrijednosti autohtonih naroda jednako kao i onih podvrgnutih prisilnom doseljavanju.

Teorija i kritika razmatraju na koji način ljudi i njihovi književni proizvodi mogu završiti u oponašanju nekadašnjih obrazaca, ostajući inficirani oblicima i utjecajima kolonijalizma. Također se promatraju načini kojima se stvara književnost kojom se može osporiti ono što je uvriježeno kao književna tradicija, dajući prednost usmenom obliku nad pisanim i revitalizirajući mitske forme zagušene kolonijalizacijom.

U Islandu je sličan slučaj, u najvećoj je mjeri usmena predaja zaslužna za prenošenje povijesne baštine. Prvi ozbiljniji pisci i djela pojavljuju se tek pred kraj 17. st., a sva dostupna literatura uglavnom je bila na norveškom i danskom jeziku. Pitanje je kako pisci mogu osporiti ono što, oni koji su u nekom povijesnom trenutku na vlasti, smatraju prihvatljivom temom za književnost, odnosno prikladnom formom diskursa i izraza. (Wisker, 2010: 303-306) Kako je u naslovnom citatu naglašeno Foucaultovom rečenicom: “Tko drži jezik, drži moć!” primijeni li se tu tvrdnju na islandski slučaj može se zaključiti da je autonomija Islanda do današnjih dana netaknuta. Naime, islandski se jezik nije mijenjao do današnjih dana tako da učenici u školama s lakoćom čitaju sage pisane u osmom i devetom stoljeću. Usmena predaja bila je najzaslužnija za opstojnost saga, ali i pismo kojim se Islandani služe. Zanimljiva je činjenica da je islandska književnost do pred kraj 19. st. siromašna, a forme nedefinirane što nije slučaj u ostalim europskim zemljama. Iako je većinu svoga postojanja Island pod izravnom vlašću Danaca i Norvežana, uspijeva se othrvati uljezima drugih jezika

kao i radikalnim promjenama društveno-kulturnih obrazaca. Vikinzi - preci Islandčana, kroz sage i predaju, prezentirani kao osvajači i kolonizatori, u nekim slučajevima i okrutni barbari, u stvarnost su narod pod vlašću dominantnije Danske i Norveške. Njihova pitoma i neosvajačka priroda je sušta suprotnost opjevanim herojskim podvizima. Island je bio na izvjestan način koloniziran, ali na sjevernjački administrativan regulativan način. (Nordic point 2, n.d.)

### 3. Kako vidimo strane zemlje – imagologija

Slike o stranim zemljama nastaju u najvećoj mjeri posredstvom književnosti, no u novije vrijeme ostali mediji imaju jednaku ako ne, zbog svoje rasprostranjenosti, i veću ulogu. Komparatistička imagologija nastala je u tradiciji francuske *litterature comparee* (poredbena povijest književnosti), a kao buduće područje rada pod imenom komparatističkog istraživanja „image - mirage“ zagovarao ju je posebno Jean Marie Carre (1951.) *Kako se uzajamno vidimo, Englezi i Francuzi, Francuzi i Nijemci*. (Carre, 1951, navedeno u Dukić et al., 2009) Ovo je bilo temeljno pitanje koje je formulirao Carre, čiji je odgovor uključivao i pjesništvo jer je za njega *litterature comparee* imala značenje studija duhovnih, internacionalnih veza uopće, čime se može zaključiti da njegovi studiji pate od pozitivističkog naslijeđa. Kasniji komparatisti, među kojima su i njegovi učenici, znali su se nositi s tim nedostatkom te su aktivno poticali pitanja o uzroku i biti danoga; o slikama druge zemlje u književnosti te smislenijoj integraciji ovih studija u komparatistiku. (Dukić et al., 2009: 41)

Nastavno, treba navesti da se osobit književnoznanstveni interes za slike druge zemlje temelji ponajprije na trima oblicima njihova pojavljivanja koja čine njihova prisutnost u nekim književnim djelima, zatim uloga koju imaju pri širenju prijevoda ili originalnih djela izvan područja nacionalne književnosti, i treće njihova pretežito remetilačka prisutnost u samoj književnoj znanosti i kritici. (Dukić et al., 2009)

Slijedi djelu imanentno značenje, a zatim književno-sociološka i ideološka relevantnost, što ide u prilog bavljenju slikama druge zemlje. Bitno je da u svim tim slučajevima ne ostane na čistoj fenomenološkoj metodi. Kako bi se komparatistoci pripisao dodatni doprinos u okviru istraživanja predodžbi i predrasuda, nužno je umjesto inzistiranja na pojavnim oblicima u prikazivanju povijesnih okolnosti glede nastanka nacionalnih predodžbi, otkriti njihovu temeljnu bit. Kolektivne predodžbe o stranim zemljama ne nastaju preko noći već se prati njihovo nastajanje kroz višestoljetnu povijest. Međutim, povijesna analiza je nedjelotvorna dok se iscrpljuje u kronološkom prikazivanju razvojnih etapa i dok god na podatke o ustanovljenoj slici primjenjuje mjerila točno – netočno, istinito – lažno. Kako se tako pojednostavljene procjene ne bi uvriježile, nužna je analiza njihova postajanja, što tim slikama pridaje analogijsku objektivnost i bezvremensku opću vrijednost. Drugim riječima, predodžbe o drugim zemljama treba istraživati kao funkcije općih društveno-povijesnih odnosa. Primjer su povijest francuskih slika o Njemačkoj koje su nastale na temelju

povijesnog susreta Germanije i Rimskog Carstva opisanog u djelu Gaja Julija Cezara *De Bello Gallico* te u spisu Publija Kornelija Tacita *Germania*. Spis obilježava subjektivno, moralno i psihologijsko djelovanje germanskih prilika, nije u potpunosti jasno želi li se njime postići pozivanje na rimsko osvajanje područja ili se pak podupiru neokrunjene germanske vrline kao uzor Rimljanima. Na ovom je primjeru vidljiva irelevantnost procjene kao i nužnost što objektivnijeg pristupa analizi društveno-povijesnih odnosa. Strukturne elemente tadašnjih tekstova susreće se do danas, a još jedan primjer je i Montesquieuova podjela kulturnih područja na srednje i sjeverno, što je kasnije preuzela i dopunila njegova učenica Madame de Stael u slavnoj knjizi o Njemačkoj koja postaje svojevrsan almanah ili vodilja francuskim romantičarima kada se govori o Njemačkoj. (Dukić et al., 2009: 47)

Činjenica je da se u djelu ne govori o činjeničnom stanju već o projekcijama nekadašnjeg činjeničnog stanja, što upućuje na to da naše predodžbe o nekoj zemlji nisu stvarne već počivaju na slikama koje su stvorene posredstvom i prenošenjem ranije ukorijenjenih predodžbi. (Dukić et al., 2009: 38-45)

Islandska je književnost specifična po tome što tek od kraja devetnaestog stoljeća doživljava svojevrsan procvat. Ondje su najvećim dijelom književna srednjovjekovna djela rijetkost i pretežito su to sage koje govore o vikinškom herojstvu. Zbog toga iznenađuje podatak da su Islandčani najnačitaniji narod po broju stanovnika na Svijetu. I naravno kada se govori o Islandu upravo taj podatak se često spominje, a uz to je i statistički dokumentiran te se formira stereotip. Isto tako dominacija saga stvara određene predodžbe o herojskoj, slavnoj prošlosti, što naravno nije uvijek povijesno utemeljeno.

Može li se to pripisati nasljeđu u kojemu je usmena književnost i sage kao forma u kojoj su opjevani povijesni i romantični događaji iz prošlosti bili od iznimne važnosti i imale svojevrsnu funkciju prenošenja tradicije, ali i kulturni obrazac koji upućuje na zatvoreni djelokrug jer se nisu širile izvan Islanda, kako zbog jezika koji je ograničen na područje, tako zbog tematike koja je isto usko vezana uz narod. S druge strane, postoje svjetski poznati pisci kriminalističkih romana u današnjem Islandu koji prelaze granice kontinenta. Uzme li se u obzir prevoditeljske kanale, tehnologiju, prijenos nije upitan. Ono interesantno je tematika, zanimljivi islandski tip kriminalističkog romana kao prepoznatljivo štivo. Također i kultura koja je interesantna zbog niza posebnosti. Danas kada je svijet globalno selo, Island uspijeva uspješno odolijevati utjecajima globalizacije i zadržati vrednote prošlosti i tradicije.

Jesu li slike stvorene o Islandu te koje upućuju na daljnju potragu za novim predodžbama i u kojoj su mjeri objektivne. Čime su inicirane u današnjem svjetlu? U današnjem duhu individualizma i potrage za novim i nužno drugačijim, Drugi postaje interesantan, kao i djevičanski predjeli, neiskušana hrana, književnost koja se razvija neovisno o utjecajima.... (Punkufer.hr, 2016)

### 3.1. Nacionalni imago-tipovi kao elementi nadnacionalnih međudnosa

Hipotetička pretpostavka da su nacionalni stereotipi nastali posredstvom književnosti, zbog velike rasprostranjenosti ima svoje temelje jer je kontinuiranim ponavljanjem u prošlosti i sadašnjosti stvorena stanovita prividna slika samostalnosti, postojanosti i univerzalnosti. Međutim, ta teza je opasnost jer se stvara nehistorijsko, i glede društvenih odnosa, iskrivljeno tumačenje. Pojam stereotip u istoj je mjeri varljiv jer uključuje li on obilježja postojanosti, univerzalnosti i jednoobraznosti unutar jedne nacionalne grupe, to navodi na pomisao da su podudarnost i sličnost isti pojmovi kao i to da se određene konfiguracije jednoobrazno ponavljaju. (Dukić et al., 2009: 45)

Primjer stvaranja predodžbe je preporuka Mme Stael, važno je navesti njezine doprinose u početcima imagoloških polazišnih teorija. Ona je francuskoj književnoj publici 19. st. preporučila odmak od antičkih uzora i sugerira čitanje njemačkih i engleskih književnika. Književnost sjevernjaka koja je utemeljena na srednjovjekovnoj tradiciji i na vlastitoj originalnosti ona naziva romantičnom, u tom se smislu pojavljuju epiteti romantičan – njemački i tako se s tendencijom ipak stvara slika Francuske o Njemačkoj, a u antitetičkim pojmovima do danas klasično – materijalistička francuska suprotstavlja idealističko – romantičnoj Njemačkoj. Od tih oprečnosti koje je autorica htjela iskoristiti za povezivanje stvoreni su pojmovi koji se pripisuju i jednoj i drugoj zemlji kao svojevrsne oprečnost, primjerice osobine pridane Francuzima – Nijemcima; apstrakcija – imaginacija, materijalizam – idealizam, analiza – sinteza, talent – genij, forma – sadržaj, proza – poezija, praktičnost – spekulativnost, društvo – pojedinac. Time što je francuskom klasicizmu postavila alternativu koja se uz svu opširnost mogla svesti na predavanja o dramskoj umjetnosti i književnosti, uspjela je ipak uzdrmati francuske tradicionaliste i potaknula temu koja je mogla u to vrijeme postati žestoko političko pitanje, a još i danas uspijeva mobilizirati francuske tradicionaliste. (Dukić et al., 2009: 47) Komparatistička književnost treba biti sredstvo za uzajamno

povezivanje naroda i njihovo bolje razumijevanje, ona može imati ulogu posredovanja znanja, ali ona može i trajno ometati, ona se može približiti javnom mnijenju, ali može biti i njegova suprotnost. Sve to implicira na interdisciplinarnan pristup u radu na području nacionalnih stajališta, stereotipa i predrasuda. Postavke Mme Stael, antiteze kojima se nastoji povezati i u romantičnoj maniri prikazati odnose, padaju u vodu kada 1870. g. Potsdam uobličen u Bismarckovom liku teži moći, sada se ideje Staelove i Heineov odgovor ističu kao izbori ovisni o političkim izborima protagonista. Tu postaje jasnije pitanje postojanosti, manje u odnosu na Mme Stael i Romaina Rollanda koji je žestoko napadnut kao sanjar u slijepoj službi Staelove, tada se postavlja pitanje postojanosti čitatelja. Drugim riječima slike i predodžbe koje stvaraju književnici neće imati nikakvo značenje ako ne dopru do čitatelja koji će pod inim utjecajima prigrliti ili odbaciti ideje. (Dyserinck, 1966, navedeno u Dukić, 2009: 119)

### 3.2. Estetika alteriteta

Stoljećima su u različitim književnim formama prisutni književni tipovi „Nijemci“, „Francuzi“, „Englezi“, „Istočnjaci“ koji su međusobno povezani ekonomijom, prostorom odnosno mrežom karakternih značajki. Karl Ulrich Syndram smatra da se čitatelj nalazi na poznatom području čitajući o stereotipima, prepoznaje motive, tipične likove i obilježja zapleta bez obzira na njihovu istinitost, predodžbe o nacionalnim karakterima, zemljama i ljudima stekle su prepoznatljivost. Književnost ne iznosi stvarne činjenice, ne postoje neutralni iskazi, čitatelj ima mogućnost uspostaviti mnoštvo korelacija između poetičkih konfiguracija i stvarnih elemenata, a fikcionalni sudovi i iskazi uspostavljaju diskurzivne odnose s egzistencijom ili se moraju hermeneutički obrazložiti. Književne reprezentacije proizvode pseudogeografski imaginarij koji ima stvarne poveznice sa svijetom, a taj se imaginarij ukorjenjuje u sfere kulturnih obrazaca. Povijesno istraživanje odnosa između autopredodžbi i heteropredodžbi može iznijeti na vidjelo ulogu književnosti u njihovoj diseminaciji. Predodžbe putem medija putuju do svoje publike kao skup „kao da“ konvencija oslobađajući ih potrebe kritičkog preispitivanja i vjerodostojnosti. (Dukić et al., 2009: 71-73)

Prema Joepu Leersenu (1991) moguće je na temelju valjanog motrenja teksta načiniti analitičku distinkciju između činjeničnih izvješćivanja i stereotipiziranja. Dubinskim strukturiranjem u nacionalnoj stereotipizaciji koja uključuje binarnu konstrukciju unutar

opozicijskih parova poput: sjever – jug, jak – slab, središnji – periferni trebalo bi se pristupiti povijesno i dijakronijski. Budući da takvi binarni odnosi upućuju na kontrastne osobine u bilo kojoj nacionalnoj grupi, bilo bi dobro da se nacionalna stereotipizacija istražuje na dubljoj razini, kao obrazac janusovskih imagema i stereotipnih shema. Na temelju tih uvida moguće se maknuti s tekstne analize i intertekstualnog inventara prema pragmatičnom istraživanju nacionalnih karakterizacija svakako pri tome uzimajući u obzir funkciju čitateljske publike.

Književnost je poput stvarnog života, preplavljena je problemima nacionalnog identiteta i nacionalnog sučeljavanja. Ti se problemi osjećaju i u eksplicitno tematiziranoj i u implicitnoj formi. Kada se Island stavi u poziciju binarnih parova, on se svakako uklapa u priču sjever – jug u smislu da osobine sjevernjaka u manjoj i većoj mjeri utjelovljuju njegovi stanovnici, ali u okviru toga Islandani nisu u potpunosti homogeni s ostalim sjevernjačkim narodima o čemu će poslije biti riječi, kao i u slučaju periferni-središnji gdje je u poziciji perifernog gleda li se povijest, ali i ponašanje ljudi na području Islandskog teritorija. Naravno, i taj položaj nije nepromijenjen u sadašnjem vremenu. Po novim kriterijima današnjice Island se nametnuo nekim novim stereotipima i postao dominantniji.

### 3.3. Tipološki popisi prema strukturalnoj analizi

Veći dio 20. stoljeća znanstvenici su se bavili temama tipa „prikaz Španjolaca u engleskoj književnosti“ ili pak „francuski pogled na Njemačku“, dok vrijednost tih tematski orijentiranih rasprava varira, njihova je vrijednost prvenstveno bibliografska, no u većini slučajeva ne problematiziraju subjektivnost svojih izvora ili odražavaju pretpostavku da se njihova istraživanja zasnivaju na postojećim predmetom nazvanim nacionalnost koja je zatim izmanipulirana u književnoj mimezi. (Guyard, 1951, navedeno u Dukić et al., 2009) Komparatisti druge polovice 20. st. poput Guyarda postajali su svjesni da zapisi kojima su baratali nisu tek zapis o reprezentaciji nego čine kulturnu praksu koja artikulira ili čak konstruira tu nacionalnost, tu imagologija prelazi u konstruktivističku paradigmu.

Nacionalni elementi nisu se više proučavali kao *Stoffgeschichte*, već su razmatrani u svojoj „strukturalnoj pojavnosti i međuvezama“. (Dukić et al., 2009: 101)

### 3.3.1. Strukturni uzorak 1: Povijest nacionalnih karakterizacija

Poredbom različitih povijesnih tipologija nacionalnih sučeljavanja i razvoja predodžbi omogućuje se skiciranje uopćene periodizacije razvoja nacionalnih karakterizacija u europskoj književnoj povijesti i taj se proces sažima na sljedeći način; etnocentrizam ima povijest u najranijim zapisima, a čovječanstvo je podijeljeno u etnički i plemenski različita društva s različitim društvenim modelima i vrijednostima. Međutim, sustavno razvrstavanje i pridavanje određenih karakteristika pojedinim društvenim skupinama datira od kraja 16. stoljeća i tada se karakterna obilježja i psihološke dispozicije produciraju i distribuiraju u fiksnoj podjeli među nacijama. Taj proces je najuočljiviji u neoaristotelovskim spisima po uzoru na Scaligera i stratificira se u okviru uobičajene klasifikacije nacionalne karakterizacije, kao što može potvrditi *Poetique* Julesa La Mesnardierea iz 1642. To je njegov opsežan popis nacionalnih karakternih osobina koji propisuje kako dramatičar treba karakterizirati Nijemce, Španjolce, Talijane itd. Do tada je karakter najčešće razumijevan u Teofrastovu smislu kao pojava individualnog ili društvenog tipa i počeo se sve više razmatrati u smislu esencijalne naravi iz toga nastaje značenje aktualno i danas predispozicija koja motivira ponašanje. U tom je razdoblju i termin nacije počeo dobivati određenije značenje i dvosmisleno postojati između dva značenja; sociološkog značenja građani, pučani - etničkog, rasnog. Nacija postaje pojam koji povezuje ljude u kulturnu i političku zajednicu dok nacionalnost postaje mjerilo za književnu praksu, a književnost biva sve manje kozmopolitskim stvaranjem kulture. (Dukić et al., 2009)

### 3.3.2. Strukturni uzorak 2: Gramatika nacionalne karakterizacije

Pojavljivanje nacionalnih tipizacija u književnim djelima po svoj se prilici češće javlja po strukturiranim nego po uzorcima pojedinačnih slučajeva. Na primjeru banalnih viceva koji uključuju iznadprosječnu glupost, a pričaju se primjerice o Belgijancima u Nizozemskoj, Istočnim Frižanima u Njemačkoj, Ircima u Engleskoj, tendencija naglašavanja ove osobine obično nema pozadinu iz promatranja pojedinačnog slučaja već postoji potreba da se određenoj skupini pripiše akterska uloga. U određenim razdobljima društvenim i etničkim skupinama pripisivane su različite karakterne osobine. Primjer su Englezi koji su u 18. stoljeću karakterizirani kao mrzovoljni i skloni suicidu dok ih se u 19. stoljeću prikazuje kao mirne i uštogljene flegmatike. Pitanje je što upravlja takvim diskurzivnim pomacima. Nastavno je ipak moguće iz promjenjivih mehanizama atribucije izdvojiti strukturne ili



nepromijenjene čimbenike, a to su opreka između juga i sjevera. Opozicijski hladniji sjever i topliji jug uključuje karakteristike tipa: umniji, individualan, osorniji, pouzdani i odgovorniji, nasuprot manje pouzdanom, senzualnijem, kolektivnom, uglađenijem, na jugu. Drugi strukturni čimbenik je slab – jak govori o moći i dominaciji u određenom razdoblju. Primjerice, iz razdoblja Mme Stael je romantična, slaba dok krajem 19. st. dobiva nova obilježja. I posljednji strukturni uzorak temelji se na osnovi središnji-periferan. Središnji položaj ima konotaciju povijesnog dinamizma za razliku od perifernog koji podrazumijeva krajeve koje su dobrobiti napretka zaobišle. Primjer ovog strukturnog uzorka nalazi se i u slučaju Islanda kada im Danci pripisuju osobine pjesnika i sanjara nesposobnih za konstruktivizam, konkretno rješavanje problema. Ovdje je izražen odnos središnji – periferan. (Dukić et al., 2009)

### 3.3.3. Strukturni uzorak 3: Nacionalni imagem i njegova nekrivotvorljivost

Raznolike nacionalne karakterizacije pripisane različitim nacijama pokazuju se veoma promjenjivim s obzirom na kontekst, povijesni trenutak ili diskurzivni ustroj. Bez obzira na to oblikuje li se nacija kao središnja ili periferna, sjeverna ili južna, prijeteća ili bezopasna. Nastavno na to vidi se kako protjecanjem vremena predodžbe o nacijama postaju podložne oscilacijama koje su već spomenute. Te promjene ostaju podsvjesno prisutne u društvenom diskursu i uvijek iznova se mogu aktivirati ukaže li se prilika. Tako se predodžba Španjolske u skladu s *legenda negra* (jer ju je tijekom više od stotinu godina prekrivala sentimentalizacija u stilu *Carmen*) mogla ponovno aktivirati pri evociranju netolerantne krutosti Francova režima. Tome je tako što se opće prihvaćeni stereotipi počnu smatrati neprikladnim. Budući da uzrokuju nastanak svoje suprotnosti, potpuno se ne odbacuju niti se zaboravljaju. (Dukić et al., 2009: 109)

## 3.4. Retorika nacionalne karakterizacije: tipologija diskursa o nacionalnim stereotipima

Prema Lippmanu nacionalne karakterizacije, poput drugih stereotipa, djeluju kao opća mjesta-iskazi koji su učestalim ponavljanjem zadobili prizvuk poznatog i njihov učinak leži u

toj činjenici i u vrijednosti prepoznavanja, a ne u njihovoj istinitosti i vjerodostojnosti. Kada autor tvrdi da piše iz vlastitog iskustva o nekoj naciji, na vidjelo izlazi da je tom iskustvu prethodilo pripremno čitanje o predmetu, kako je i Lippmann istaknuo u svojem poticajnom radu o javnom mnijenju: „O svijetu čitamo prije no što ga upoznamo. Odatle se može pokazati da nacionalne predodžbe, funkcionirajući kao opća mjesta, ne upućuju u prvom redu na danu naciju nego na kolanje prijašnjih predodžbi o toj naciji“. (Dukić et al., 2009: 111)

Nastavno, slijedi zaključak imagologa koji smatraju kako se u prvom redu treba istraživati polazeći od tog aspekta prirode općeg mjesta, aspekta njihove intertekstualnosti i prepoznatljivosti. Štoviše, tekstovi koji uživaju kanonski status u književnosti, imaju dulji vijek trajanja i rasprostranjeniji su no drugi žanrovi. Nacionalne predodžbe formulirane u književnim tekstovima ostaju djelotvorni u kulturnom sistemu znatno dulje. Iako je posebnost književnih tekstova neosporiva, ona nije apsolutna, a diskurzivni modaliteti svojstveni nacionalnoj tipizaciji, razmjerno su neovisni o žanru i treba ih precizno odrediti kako bi se pozornost usmjerila na moguću pragmatičnu analizu. Stereotipi se tiču tumačenja kulturnih i društvenih uzoraka na temelju navodnog karaktera. Na primjer, empirijsko prikazivanje provjerljivih činjenica: „Njemačka je jedna od prvih članica EU“, „Španjolska je u većoj mjeri katolička država“, to nisu po sebi dijelovi kompleksa stereotipizacije, premda se može upotrebljavati na tendenciozan način. Naprotiv, nacionalne stereotipizacije ne bave se posebno prikazivanjem činjenica nego definiranjem njezina karaktera. (Dukić et al., 2009: 113) Kada se govori o navodnom karakteru, u primjeru Islanda može se govoriti o pretpostavljenom tipu sjevernjaka Islandanina, ali detaljnom analizom uočava se da je niz okolnosti od teritorija, genetskog nasljeđa, političkog i gospodarskog položaja oblikovalo tipologiju koja ima podudarnosti s predodžbama o sjevernjacima.

#### 3.4.1. Pragmatika općih mjesta

Stereotipi funkcioniraju ponajprije zbog svoje intertekstualno uspostavljene prepoznatljivosti i mogu se prikladno opisati kognitivnim terminom shema, aktivirane okidačima te čitava dinamika načina na kojima određeni tekstovi služe afirmaciji ili negaciji aktualnih stereotipa, njihova odjekivanja ili u ironijskom potkopavanju. U analizi je osim toga moguće u obzir uzeti činjenicu da jedan te isti tekst za određene čitatelje može oprimjeravati tip, za druge on proturječi tipu, a neki čitatelji ga neće možda ni primijetiti. Primjer mogućnosti leži u boljoj razradi ironijskog potencijala primjene stereotipa. Taj ironijski

potencijal ne leži u iskazu koji istodobno potvrđuje ili potkopava radnju. Iz svega navedenog vidljivo je da se analizi mora pristupiti sveobuhvatno.

Zaključak koji iz toga proizlazi je trostruk. Prvo, pragmatička se analiza ne može poduzimati na temelju slučajnih pojedinačnih tekstualnih uzoraka. Zatim, nije moguće hipostazirati sve moguće različite reakcije i aktivacije sheme potaknute određenim tekstom u idealno-tipičnog i uopćenog čitatelja. I treće, promjena nacionalne karakterizacije se razvija i mijenja, tijekom stoljeća stoga se određeni iskazi iz 16. stoljeća ne smiju brkati s iskazima drugih razdoblja (Dukić et al., 2009)

### 3.5. Od kulturnog imaginarija do imaginiranog

Proučavanja slike najčešće se bave književnom transpozicijom slike dok su u isto vrijeme bili rijetki oni koji se široko i sintetički bave proučavanjem slika koje su između dviju zemalja i dviju kultura stvarale novo poglavlje povijesti ideja u onom smislu u kojem su je shvaćali Fernand Baldensperger, Paul Hazard ili Jean-Marie Carre i Simona Jeunea koje su punim pravom pokazale mnogobrojne povijesne, društvene i kulturne veze imagološkog proučavanja. Jasno je da se imagologija u određenoj mjeri podudara s istraživanjima etnologa, antropologa, sociologa i povjesničara mentaliteta koji se bave, primjerice, pitanjima akulturacije, dekulturnacije, kulturne alijenacije ili javnog mnijenja o nekom stranom elementu. Komparatist mora uzeti u obzir ispitivanja istraživača iz susjednih područja da bi usporedio svoje metode s drugima te književnu sliku s drugim usporednim i suvremenim svjedočanstvima (tisak, paraliteratura, bakrorez, filmovi, karikature itd.).

Razmišlja li se o stvaranju stereotipa, može se primijetiti da se on pokorava jednostavnom procesu proizvodnje; brka se atribut i bit što omogućuje stalnu dedukciju od posebnog prema općem. Stereotip je neka vrsta kratkog pregleda, sažetka, izraz neke kulture, ideološkog i kulturnog sustava. On uspostavlja odnos podudarnosti između nekog kulturnog izraza i nekog društva: promicanje atributa na razinu biti zahtjeva najveći mogući društveno-kulturni konsenzus. Budući da je nositelj definicije Drugog, stereotip je iskaz kolektivnog znanja koji sebe smatra valjanim u bilo kojem povijesnom trenutku, nije polisemičan, naprotiv, on je polikontekstualan, upotrebljiv u svakom trenutku. Nadalje, on na implicitan način postavlja stalnu hijerarhiju, radi zbrku između dva reda komplementarnih, ali jasno odvojenih činjenica

između prirode i kulture te se ne treba čuditi što su fizički i fiziološki registri važni pri izricanju stereotipa; kukasti nos za Židove, osmijeh bijelih zubi za crnce, svijetla kosa i put za sjevernjake i druge.

Priroda odobrava neku kulturnu situaciju, a stereotip podržava tipičnu ideološku zbrku između deskriptivnog diskursa i normativnog, deskriptivno se miješa s normativnim. Primjerice, rasistička ideologija u brojnim varijantama se temelji na lažnom dokazivanju fizičke inferiornosti Drugog. Prethodno navedeno duguju zasluge humanističkim znanostima: antropologiji, povijesnoj znanosti, semiologiji...

Važno je preusmjeriti proučavanja književnog imaginarija i ponovno ju smjestiti u središte problematike koja je istovremeno i društvena i kulturna. Iz svega proizlazi da se ne treba više zadovoljavati isključivo književnim tekstovima već treba pogledati u drugim područjima kao što su: tisak, privatna korespondencija, poluteorijski tekstovi – predgovori, manifesti, eseji i školski udžbenici koji se isto nameću kao materijali od iznimne važnosti za reprodukciju predodžbi. (Dukić et al., 2009)

Navedene tvrdnje i analize bi se ukratko mogle sažeti u osnovne postavke o imagologiji i principima imagološke analize koja je neosporno alat kojim se objektivno i sveobuhvatno pristupa analizi teksta. Genealogija i teorija govore sljedeće: imagologija, proizašla iz šezdesetogodišnjeg komparatističkog istraživanja zasigurno se može pohvaliti usustavljenosti. Kao povijest temeljne ideje svojstvene svim kulturama i književnostima, imagologija razvija koncept slike o stranim zemljama koji je udaljen od filozofske teorije imaginacije, pri tome ne upadajući u jednostavnost objašnjenja i tumačenja o odrazu društveno imaginarnog. Imagologija drži da je svaka slika, iskrivljena slika, jer ona iznova opisuje stvarnu stvarnost te poput svake fikcije, ponovno ju stvara na višoj razini realizma. Kada je uspješna, stvara i razvija nove dimenzije stvarnosti. Upravo ta simbolička konstrukcija ostvaruje se između dva pola društveno imaginarnog – ideologije i utopije. Sve to znači da svaka predodžba o drugosti teži prema slici *altera* ili prema slici *aliusa*, u skladu s uvedenom distinkcijom. Temeljna komparatistička dimenzija imagologije očituje se u činjenici da ona želi biti povijest međunarodnih odnosa i povijest književnosti, proučavanje dijalektike, identitet-alteritet u kulturnom i književnom području, istraživanje koje podržava stalna napetost između opće i komparativne književnosti, između načelnog univerzalizma i eruditske specijalizacije. Zbog toga se može okarakterizirati kao povijest iluzija o stranim zemljama. (Moura, 1997, navedeno u Dukić et al., 2009: 101-116)

Baveći se primarno književnim predodžbama, imagologija neprekidno dokazuje da je nacionalne stereotipe najprije i najdjelotvornije oblikovala, sačuvala i dalje širila upravo imaginarna i poetska književnost.

Zbog toga europski književni fond najbolje služi plodonosnom istraživanju. Nataložena zaliha tekstova je dugotrajna i opsežna potvrda da predodžbe djeluju, da su učinkovite u kulturnom i komunikacijskom području, najprije zbog svoje intertekstualne tropičnosti. One su tropi, opća mjesta, one postaju prisne pomoću ponavljanja i međusobne sličnosti. Iz toga proizlazi da su nacionalni karakteri stvar općih mjesta i glasila, a ne empirijskih opažanja ili tvrdnji o objektivnim činjenicama. Ovisno o njihovoj kanoniziranosti imaju dugotrajnu vrijednost i aktualnost. Primjerice, predodžbe o njemačkom karakteru mogu biti izražene u udžbenicima, publicistici, kulturalnoj kritici i vladinim izvješćima. Postoje razlozi za pretpostavke u obliku radne hipoteze da je književnost povlašten žanr za širenje stereotipa jer ona često djeluje na pretpostavci obustave sumnje i svojevrsnog povjerenja publike u njezinu vlastitu vrijednost.

Postoji nekoliko metodoloških pretpostavki. Osnovna perspektiva imagologije je teorija kulturnih i nacionalnih stereotipa, a ne teorija kulturnog ili nacionalnog identiteta. Imagologija je usredotočena na *representamen*, na prezentacije kao tekstnu strategiju i kao diskurs. Taj diskurs implicitno iziskuje *vis a vis* empirijske stvarnosti, govoreći nam da nacija X ima niz karakteristika Y nacije.

Nadalje, imagologija nije oblik sociologije, njezin je cilj razumjeti diskurs reprezentacije, a ne društvo. Koliko je neki tekst reprezentativan u širem rasponu uzoraka, prije je intertekstualni nego sociološki rezultat.

Osim toga, naši su izvori subjektivni, njihova se subjektivnost pri analizi mora uzeti u obzir te se ne smije ignorirati. Predočena nacionalnost očitana je u perspektivnom kontekstu reprezentacije ili diskursa. Zato će se imagolozi posebno zanimati za dinamiku između onih predodžbi koje karakteriziraju Drugog.

Sljedeća pretpostavka govori o tom kako se imagologija bavi specifičnim skupom karakterizacija i atributa onima koji stoje izvan područja povjerljivih izvještajnih rečenica ili iskaza o zbilji, oni se ovdje nazivaju imaginarno. Općenito imaginarni diskurs a) izdvaja neku naciju iz ostatka čovječanstava kao po nečemu različitu ili tipičnu, te b) artikulira ili sugerira

moralno psihološku motivaciju za dane društvene i nacionalne osobine. Imaginarni diskurs posebno se bavi karakterološkim objašnjenjima kulturne razlike (Leerssen, 1991)

Zaključno, imagologija može pomoći i u jasnijem prepoznavanju multinacionalne književne raznolikosti. Objektivna činjenica jezične razlike postoji, ali granice što ih premošćuje međunarodno književno kretanje velikim su dijelom u ljudskim glavama zamišljene jer razgraničenje između domaćeg i stranog kulturnog prostora te klasifikacija i filtriranje tekstova u njihovu inozemnom širenju i recepciji trebaju u znatnoj mjeri približiti stajališta kao jezične ili prostorne udaljenosti. Precizni modeli kulturne organizacije, komunikacije i distribucije neće zamijeniti ili dokinuti objektivni primat jezika i jezične razlike, ali zasigurno moraju uključiti imagološku dimenziju u temeljnu diskusiju o tome što je ono što doista čini nacionalno obojenim neki književni tekst.

#### 4. Island – imagološki pristup

Imagološka analiza romana koji su odabrani kao uzorci na kojima se metodama imagoloških praksi te uz korištenje postkolonijalnih i feminističkih uvida ima za cilj dokazati: jesu li u manjoj ili većoj mjeri odjeci koji dolaze s Islanda istovjetni onima koji su poslani izvan granica? U kojoj mjeri se može govoriti o heteropredodžbama i autopredodžbama?

Činjenica je da je autor ovog rada zaljubljenik u Island i islandsku kulturu što je rezultat heteropredodžbi, ali i osobnih preferencija te je i sam kroz imagološki pristup i diskurs sudjelovao u kreiranju drugačijeg pristupa poznatim i nepoznatim podacima.

Smatra se da mnoštvo čimbenika koji utječu na sliku koju se stvara o drugim zemljama treba sustavno provesti na građi za ispitivanje pa tako i u ovom slučaju. Budući da je Island zemlja koja je u izvjesnom smislu geografski i povijesno specifična, nužno je uzeti u obzir povijesno-društveni kontekst. Proučiti povijesni kontekst, ali ne analogijski već na način da se nastanak određenih stereotipa i predodžbi smjesti u povijesni trenutak i društveno političke odnose, kojima se također neće baviti u smislu analize istih već samo kao putokaz za razumijevanje njihova utjecaja u povijesnom trenutku.

Geografski položaj Islanda potaknuo je svojevrsnu autohtonost u svim sferama, ali su vidljivi uplivi zemalja u okruženju. Island je dugo bio pod norveškom i danskom vlašću i zbog toga je nužno obratiti pozornost na ove utjecaje.

Naši su izvori subjektivni, njihova se subjektivnost pri analizi mora uzeti u obzir zajedno s nastojanjem da se iznesu što objektivniji rezultati istraživanja. Odabrana djela svrstavaju se u najprevođenija djela islandske književnosti. *Plava lisica* (2003) Sigurjóna Birgira Sigurðssona-Sjóna prevedeno je na 35 jezika, i u smislu rasprostranjenosti zajedno s Močvarom i Islandskim zvonom ima šire područje djelovanja, osim u matičnoj zemlji. Isto tako roman *Islandsko zvono*, nastalo u prvoj polovici 20. stoljeća ima svojevrsan remetilački učinak jer govori o sustavnom ugnjetavanju Islandana u 18. stoljeću od strane Danske Kraljevine. *Močvara* također ima veliki utjecaj zbog prevođenosti čemu doprinosi žanr u koji ju se svrstava – kriminalistički roman.

#### 4.1. *Plava lisica*

Pisac Sjón (Sigurjón Birgir Sigurðsson) jedan je od grupe neonadrealista koja je imala veliki utjecaj na umjetnički život Reykjavika. Za svoj peti roman *Plava lisica* koji je objavljen 2003. g. osvojio je književnu nagradu Nordijskog vijeća, najviše priznanje koje se dodjeljuje piscima nordijskih zemalja. Također je aktivan sudionik islandske likovne i glazbene scene. Autor je tekstova za filmsku glazbu kao i mnogih pjesama islandske pjevačice Björk.

Roman *Plava lisica* isprepliće elemente narodne književnosti, fantastičnog kroz sveltremenu problematiku o odbačenosti. Prisutni su i povijesni elementi jer djelo kronološki prati posljednje dane seoskog svećenika Baldura Skugasona, kao i život botaničara Fridrika. Borba plave lisice i svećenika koji ju lovi kako bi zadovoljio svoje predatorske, sebične porive (glad za uzbuđenjem, beskrupuloznost na putu do ostvarenja ciljeva) ustvari je alegorijski prikaz njegove životne priče. Naslov izvornika je Skugga-Baldur što je naziv za zlo stvorenje iz islandskih narodnih priča. Vjeruje se da je stvorenje potomak mačke i lisice, a u prenesenom značenju je sumnjiv čovjek – zlobnik. Ime svećenika je Baldur Skugasson – Skugga Baldur, kako će se kasnije vidjeti, čovjek čiji su život obilježila loša djela, a skončao je u bjesomučnom lovu na plavu lisicu doživjevši potpunu transformaciju ogrnut njezinim krznom, u borbi s hladnoćom i gladi doživljava psihički slom, tjelesno preobraženje i stapanje s animalnim, koje će prigrliti u potpunosti, bez pokajanja i primisli o zlodjelu koje je počinio u prošlosti prodavši svoju kći koja je rođena s Downovim sindromom u roblje.

Paralelna priča u romanu prati život botaničara Fridrika koji godinama skrbi za odbačenu i zlostavljenu djevojku Abbu koja je rođena s Downovim sindromom zbog čega je izopćena. Fridrik prema Abbi gaji nježne osjećaje i pomaže joj da proživi dane svojeg nesretnog života na najljepši mogući način. Veseli se njezinom napretku, entuzijazmu i čistoći njezinih misli i osjećaja. Ona za njega predstavlja vrijednost u nemilosrdnom svijetu na koji je donesena i bezdušno ostavljena. Kao humanist i intelektualac, Fridrik se svojim stavovima i djelovanjem izdvaja iz sredine neukih i u svakom pogledu ograničenih sumješšana. Kronološki slijed kojim je pisan roman stvara dojam autentičnosti, ali unatoč tome ova je priča mogla biti napisana bilo gdje i bilo kada. Problem odbačenih, nepravедno žigosanih i danas tvrdokorno egzistira u društvu. Iz tog razloga kao i načina na koji pisac opisuje ljude i situacije, roman je pitko štivo, a rečenice su jednostavne i kratke.



Istovremeno opisi svećenikove borbe s unutrašnjim demonima produbljuju jaz između nježne priče o Abbi i bjesomučne borbe čijim se opisima stvara ugođaj tjeskobe. Ponavljanjem situacija u kojima lisica izmiče svećeniku i nadmudruje se s njim stvara se osjećaj neizvjesnosti. U trenutcima kada proživljava svojevrsnu katarzu, svećenik se prisjeća prošlosti, a ti opisi su vrijedni jer stvaraju sliku o Islandu 19. stoljeća. Siromaštvo i neukost su glavna obilježja, a jelovnik upravo to otkriva. U više navrata je spomenuto kako svećenik radnicima ne daje dovoljno hrane već ih „nalijeva“ crnom kavom kako bi im zavarao glad. Istovremeno ni sam nema bogzna kakav jelovnik, ali ipak ne oskudijeva. Narodna priča koja se priča djeci o plavoj lisici – neobičnom i tajanstvenom stvoru kao i napjevi iz njegova djetinjstva još jednom potvrđuju što je rečeno o kulturi Islanda; usmena predaja je imala ključnu ulogu u prenošenju tradicije i kulture.

Dok se Baldur Skugasson u hladnoj islandskoj pusti bori sa svojim demonima, Abba i Fridrik mirno žive na imanju Brekka u župi gdje je njezin biološki otac isti taj svećenik Baldur Skugasson svojim dolaskom započeo strahovladu i unio brojne promjene u odnosu na prethodnika. Jedna od okrutnih i nečovječnih mjera je da Abba ne smije prisustvovati crkvenom obredu. Fridrik koji spada u rijetke obrazovane i produhovljene ljude u okruženju, za razliku od velike većine svojih suvremenika ima saznanje o Downovom sindromu, ali i empatiju prema nesretnoj djevojci. Na žalost, za ostale Abba je predstavljala prijetnju jer se razlikovala, ona je nepoznato, drugo, loše.

“Ljudi su je umalo izboli svojim polugama, toliko su bili prestravljeni.“ (Sjón, 2016: 59) Na mnogim mjestima u djelu opisom različitih situacija pisac stvara sliku o Islandanima s kraja 19. stoljeća kao i o životu na Islandu. Siromaštvo, neukost i pasivna-agresija su neke od odrednica. Iako bi se ova obilježja mogla primijeniti na mnoge europske zemlje toga razdoblja, stječe se dojam da su posebno naglašene suprotnosti posebno u odnosu na Dansku, tj. Kopenhagen koji je na više mjesta prikazan kao vrelo znanja i lagodnog života. Islandani odlaze na visoke škole u Kopenhagen, a nije spomenut niti jedan grad na Islandu kao mjesto gdje se živi niti približno slično kao u Danskoj. Ono što bi se dalo naslutiti o odnosu prema Danskoj kao nečemu drugome, boljem, bogatijem je svakako dio kada Slaboumnik pije čaj kod Fridrika: “– Čaj, kako čudno tako dobar napitak nosi tako kratko ime. Više bi priličilo da se zove *Illustreret Tidende* – što je najduži naziv koji je Slaboumnik znao. – J-j je li to dansko? – upita Slaboumnik.“ (Sjón, 2016: 52)

Reprezentacija onoga što je drugo, strano i tuđe, korespondira komplementarnim idejama o tome što je poznato i domaće i stvara međuovisnost autopredodžbi i heteropredodžbi i nadilazi granice pojedinačnog teksta i ulazi u diskurs kulturnog vrednovanja. Imagološka analiza to vrednovanje sebe i drugoga čini jasnijim jer kulturni, povijesni i politički preduvjeti koji su prisutni i postoje u reprezentaciji, postaju prepoznatljivima. (Dukić et al., 2009: 57-84)

U romanu su prisutne brojne predodžbe o drugome, kroz opoziciju dobra i zla, siromaštva i bogatstva, znanja i neznanja, sanjarskog duha nasuprot pragmatičnom vidi se kroz predodžbe o Islandanima i Dancima.

U dijelu romana koji opisuje životni put Fridrika koji je studirao botaniku u Kopenhagenu 1865. iz sljedećeg citata vidljivo je poimanje Danaca o Islandanima: "Fridrik je bio čest gost na takvim druženjima i jednom, kad su ustali sa svojih vrtuljaka pod utjecajem etera, rekao je svojim suputnicima: "Vidio sam svemir! Načinjen je od poezije!" Pravi Islandanin, en rigtig Islææding, zaključiše Danci." (Sjón, 2016: 66) Prethodni tekst upućuje na to da Danci imaju određeno mišljenje, predodžbu o Islandanima kao poetama, sanjarima, da je stvoren stereotip, ali nije vidljivo na temelju čega su te predodžbe nastale. Isto tako pisac je ovu sliku uveo na temelju poznatih vjerojatno poznatih auto i heteropredodžbi o islandsko-danskim odnosima. U ovom slučaju mišljenje o Islandanima nije pogrdno, što je u djelu *Islandsko zvono* česta praksa kada se iz perspektive Danaca govori o Islandanima. Pretpostavka je da Danci Islandane doživljavaju kao sanjare i zanesenjake zbog toga što sage u islandskoj kulturi imaju dominantno mjesto. Islandani su bili pod vlašću Danaca, ali nisu pružali otvoren otpor, osim u sagama koje govore o junačkim podvizima koji najčešće nisu potkrijepljeni povijesnim činjenicama. Poznato je i to da Island nikada nije ratovao niti s jednom državom, jedino je imao zaoštrene odnose s Englezima zbog ulova ribe. Sve navedeno je potpuna suprotnost mitovima o vikinškoj ratobornoj i osvajačkoj prirodi. Botaničar Fridrik je opisan kao bibliofil, što je osobina koja se u današnje vrijeme često pripisuje Islandanima. Statistički podatci govore da su Islandani najnačitanija nacija na svijetu i da svaki deseti Islandanin tijekom života napiše barem jednu knjigu. (Punkufer.hr, 2016) Taj je podatak često ponavljan te postaje dijelom slike o Islandanima kao narodu koji voli puno čitati i pisati. Predodžba je nastala na temelju statističkih podataka i može ju se smatrati objektivnom. Još jedna od činjenica je da Islandani posvećuju pažnju povijesti i mitovima te da su njihovi crkveni obredi kao i svakodnevne navike određene djelomično utjecajem skandinavskog okruženja. Istovremeno zbog specifičnih životnih uvjeta poprimaju obilježja koja se može nazvati islandskim.

U vrijeme radnje romana na Islandu se okrutno postupalo prema novorođenčadi s Downovim sindromom: "Na Islandu se takve djece rješavalo pri porodu. Za razliku od drugih vrsta idiota, na kojima se nije odmah moglo vidjeti da su retardirani, na Downovu djetetu odmah bi se primijetilo da je drugačije od nas, napravljeno od druge, strane materije, kosa mu je bila deblje vlasi, koža žuta i mlohava, tijelo kockasto, a oči ukošene kao prorezi na jedru. Svjedoci nisu bili potrebni prije nego što bi dijete zaplakalo, primalja bi stavila ruku na njegova usta i nos, vraćajući njegov dah u kotao duša, odakle svi dolazimo." (Sjòn, 2016: 70) Ovakav oblik selekcije poznat je u Sparti, vojničkom uređenju, što je iz današnje perspektive okrutno i neljudski, međutim, u prošlosti su strah, oskudni životni resursi i neznanje dovodili do ovakvih nehumanih djela. Ako je poznato da je Island i danas svojim geografskim položajem i prirodnim resursima osuđen na puno odricanja jer tamo je poljoprivreda zbog kvalitete zemlje gotovo nemoguća, može se pokušati proniknuti pozadinu ovakvih postupaka u prošlosti; kada su resursi još oskudniji, i borba za život je nemilosrdna. Roman je pisan kao svojevrsan dnevnik gdje su precizirani vrijeme i mjesto.

Predodžba o Islandanima s kraja 19. stoljeća je da prevladavaju siromašni i neuki. Opći dojam siromaštva i surovog življenja dominira u odnosu na kratke opise života u Kopenhagenu koji je opozicija, prijestolnica u svakom pogledu.

#### 4.2. *Islandsko zvono*

Trilogija *Islandsko zvono*, Halldóra Kiljana Laxnessa nagrađena 1955. godine Nobelovom nagradom svakako zaslužuje izbor u okviru imagološke analize ovoga rada. Osim što se ubraja u najprevođenije djelo, ono je svojevrsan otpor višestoljetnoj danskoj vladavini. Roman je napisan 1943. godine, a nedugo zatim 1944. godine Island nakon 400 godina Danske vlasti i kasnije personalne unije, postaje samostalan. Povijesni podatci kojima se pisac služio čine temelj romana. Kroz tri različite osobe pisac uvodi čitatelje u islandski život s kraja 17. i početka 18. stoljeća.

Priča o Jònu Hreggviðsonu, islandskom seljaku i pustolovu isprepletana je sa životima Arnasa Arnaeusa i Snaefriður. Arnas Arnaeus je humanist, intelektualac čiji je stvarnosni parnjak Arni Magnússon filolog i entuzijast revni sakupljač islandskih rukopisa. S druge strane Snaefriður, nježna Arnasova neostvarena ljubav predstavlja izdržljivu, vilinsku i

ženstvenu snagu islandske trilogije. Život Jóna Hreggviðssona je slika siromašnog islandskog seljaka optuženog za ubojstvo, bez mogućnosti da se brani. Ovaj pustolov stjecajem okolnosti dolazi u kontakt s Arnasom i Snaefriður i oni mu uspijevaju pomoći da izbjegne smrtnu kaznu, upućuju ga na posjet kruni u Kopenhagenu i tu se isprepliće mnoštvo situacija iz kojih su vidljivi odnosi Islanda i Danske.

Prve stranice romana otkrivaju odnos Danske prema Islandu kao vazalnoj zemlji, ali i opisuju otpor Islandčana. Lik Jóna Hreggviðssona je utjelovljenje nepravедно optuženog i potlačenog islandskog seljaka koji kroz pučke napjeve svakoj svojoj životnoj nedaći daje obol.

Zvono koje ima preneseno i stvarno značenje, predstavlja ugnjetavani islandski narod koji se pokušava stopiti s danskim, ali ne kao punopravan. Kada izaslanici danske krune dolaze po staro islandsko zvono kako bi ga istopili u rezerve za izradu topova kojima će Danci održati i širiti svoje osvajačke pohode, pojavljuje se osebujan Jónov lik: „Bila su vremena, kako kažu stare knjige, kad je islandski narod imao samo jedan zajednički imetak koji se može izraziti novcem. Bilo je to zvono. To je zvono visilo sa zabata Doma pravde na Thingvelliru kod rijeke Oxará, pričvršćeno za krovnu gredu. Zvonilo je kod suđenja i prije smaknuća. Zvono je bilo prestaro pa mu godine više nitko nije ni znao. U vrijeme ove priče ono je već odavno bilo napuknuto, a najstariji ljudi su pričali da mu je zvonjava nekada bila i vedrija. Ipak ti su starci zvono još obožavali.“ (Laxness, 1987: 7) Prisjećanje na povijesnu baštinu je ono što će se učestalo ponavljati tijekom romana. Važnost povijesnih simbola pojačava sliku želje za otporom Danskoj vlasti koja pokušava zatrti povijest i stopiti poput starog željeza islandski narod u kotao svoje vlasti.

Nepravda i beznade za islandskog su seljaka izgledni bez pomoći jakih domoljuba u povlašćenom društvenom sloju koji ima minoran utjecaj na Danske odredbe, ali u slučaju Jóna Hreggviðssona ipak pomažu intervencije Arnasa Arnaeusa na danskom dvoru. Učestalim ponavljanjem islandske inferiornosti u odnosima s Danskom stvara se slika tog povijesnog trenutka, ali i svojevrstan stereotip. Ovdje se ne radi o prepoznatljivosti na temelju nekih fizičkih osobina koje se mogu pripisati Islandčanima jer genealoški imaju korijene s ostalim zemljama skandinavskog područja, iako su prvi doseljenici bili irski svećenici koje su tamo zatekli doseljeni Norvežani i Danci. Ovdje se stereotip pronalazi u društvenim odnosima koji su višestoljetni obrazac kada se govori o Islandu i Danskoj. Isto tako često ponavljane slike bijede i siromaštva većine stanovnika Islanda oblikuje sliku o skromnom pa i surovom životu

na Islandu. Kroz opise glavnih aktera pisac stvara predodžbu od jednostavnog prema općem. Opisujući Jóna on opisuje cijelu skupinu obespravljenih, nemoćnih, stvara svojevrsan stereotip Islandčana s prijelaza iz 17. u 18. stoljeće, ali istovremeno govori o Islandu koji je pod Danskom vlašću u sličnoj poziciji sve do osamostaljenja. U više navrata optuživan i proganjan Jón Hreggviðsson na kraju romana sam kaže da se bolje osjećao kao krivac. Kao optuženom i osramoćenom ljudi su mu znali dobaciti nešto hrane sažalno ga pogledati i uopće primijetiti. Oslobođen krivnje postajao je nebitan, nitko mu kao povratniku u normalan život nije htio pružiti ruku. Kao simbol potlačenih Islandčana, on nosi kolektivnu krivnju na svojim plećima. Za Dance on je izgubljeni, neuki sanjar, a jedino vrijedno što ima čini ostavština; pergamena na kojoj su stihovi saga iz daleke prošlosti. Upravo ta pergamena povezuje njega i drugih dvoje protagonista, Arnasa revnog sakupljača baštine i vilinsku Snaefriður.

Trnovit put od vješanja do rehabilitacije ustvari je put koji je Island prošao i kojemu su na ruku išle vanjske okolnosti nego korištenje vlastitih snaga. Isto tako likom Arnasa Arnaeusa opisuje onaj sloj Islandčana koji kroz neumorno čuvanje baštine i istovremeno oportunističkim stavom prema Danskoj vlasti pokušava u okvirima svoje moći pomoći održavanju tradicije, on uspijeva pomoći Jónu Hreggviðssonu, ali ne i Islandu.

S druge strane, Svijetla djeva romantičan lik vilinske ljepote utjelovljenje generacija jakih i sposobnih žena. Snaefriður gospodarica bogatog imanja koja je protiv volje udana zatomila pravu ljubav, ali korektno i postojano izvršava ulogu koja joj je namijenjena. Opisima Snaefriður stvara se stereotip tipične sjevernjačke ljepotice, poželjne i uzorne žene po islandskim standardima. Predstavljena kao čuvarica tradicije vilinske ljepote: „Tamo u sobi sjedi plavooka žena zlatne puti i veze na platnu onaj važni događaj iz davnine kada je Sigurður Volsungnsniður pobijedio zmaja Fafnira i oteo blago.“ (Laxness, 1987: 12) Čestim ponavljanjem islandske povijesti, mitova i saga kao mjesta gdje se čuvaju priče o herojstvu doseljenika postiže stvaranje slike o slavnoj povijesti i istovremeno se ta tradicija predstavlja kao najveća vrijednost koja pomaže u lakšem preživljavanju teške tadašnje situacije. Islandčane se identificira s vikinškim junacima i stvara se stereotip koji doduše pripada prošlosti i legendama, ali je prisutan do današnjih dana.

Na Islandu su žene uvijek imale posebno mjesto gotovo punopravno u odnosu na muškarce. Isto tako su ravnopravno dijelile obveze: “Baka moje dražesne bila je također velika žena, reče on, M-m-m. Bila je to jedna od onih žena koje uvijek kod Breiðarförða, jedna od onih pravih otočanki koja je osim što je znala latinski i *versificaturam*, naslijedila

zemlje deset puta deset stotina i našla muža tamo na istoku tamo u Thingmuliju... I ona je imala plave oči i prozračnu svijetlu kosu koja ipak nije bila žuta... To je žena moga naraštaja, za koju vjerujem da bi se od svih najbolje ponijela u kraljevskoj palači neke zemlje u kojoj se u davno doba Islandčane smatralo ljudima, a u isto vrijeme je zbog svoje plemenitosti i odanosti voljena i od nižih ljudi. (Laxness, 1987: 131)

Na više mjesta ponavljani atributi; plave oči, svijetla kosa, jak karakter, konstruirana je predodžba Islandčana o njihovim otočankama. Autopredodžba koja posredstvom književnog djela dodatno konstruira stereotip sjevernjakinje, u ovom slučaju Islandčanke. Promatra li se položaj žena u okvirima feminističkih teorija, zanimljivo je primijetiti da su islandske žene cijenjene u društvu, posebno žene vlastelina i da im se nije oduzimalo pravo za obrazovanjem, na izvjestan način one su ravnopravne u odnosu na muškarce, sudjeluju u kulturi, politici, ali u okvirima povijesnog trenutka kada u velikoj većini europskih zemalja žene nemaju osnovna ljudska prava. Postavlja se pitanje, jesu li se autohtonost islandskog položaja, tradicije i svjetonazora replicirale i na muško-ženske odnose? Vjerojatno jesu, no to nije samo odlika Islanda, u to vrijeme, a i kasnije zemlje skandinavskog područja jesu primjer naprednijih stavova. Može se primijetiti da su žene, gospodarice imale iznimno veliku ulogu u islandskom društvu kao i to da su Islandčani imali nezahvalno mjesto na dvoru, pretpostavlja se danskom. Ovdje govoreći o Drugom Laxnéss ustvari progovara o položaju Islandčana u odnosu na Dance. Piscu temelj romana čine povijesni izvori. Roman izlazi u vrijeme osamostaljenja Islanda i predstavlja veliki doprinos islandskoj književnosti, kao svojevrsan pogled na odnose s Danskom, razvoj islandske kulture i života na Islandu u svim slojevima društva toga doba.

Radnja djela je smještena u razdoblje procvata prosvjetiteljstva i buđenja nacionalne svijesti na Islandu. Kao i u ostalim europskim zemljama u tom razdoblju od iznimne je važnosti pozivanje na povijest i tradiciju koja je najčešće romansirana. Kroz lik A. Arnaeusa odana je počast revnom sakupljaču narodnih napjeva i književnih djela Arniju Magnússonu, a podatci o njegovom životu i radu su pomno proučeni kao i povijesne činjenice iz toga razdoblja. Stoga ovo djelo može biti svojevrsna građa za što objektivniju imagološku analizu toga razdoblja s jedne strane kao i analizu razdoblja kada je pisana. Očigledno da su Islandčani u tom rasponu od tristotinjak godina imali istovjetan problem koji se očitovao u književno-poetskim radovima. Nezadovoljstvo položajem u personalnoj uniji kao i opća slika stvorena o Islandčinu seljaku, trgovcu ili pak knezu. Kao protuteža tome istaknuta je nesalomljiva volja i duh islandskog obespravljelog čovjeka te naglasak na tradiciji; primjer su generacije jakih i lijepih islandskih žena.

„Jòn Hreggviðsson mu je počeo opisivati svoje odnose s bogom i kraljem od onda kada je ukrao uže za parangal u onoj pretprošlogodišnjoj oskudici i bio stavljen u Thraelakistu; zatim kako je pretprošle godine pomogao kod razbijanja narodnog zvona za naše premilostivo veličanstvo pa kako mu je jezik otišao u krivo u razgovoru s kraljevim krvnikom, zbog čega je bio izbičevan...“ (Laxness, 1987: 99) Činjenice o položaju siromašnih jako su dobro prikazane ovim citatom gdje se one navode kronološkim redom i svojevrsna su gradacija moći danske vlasti.

Od oduzimanje povijesnih vrednota, pljačke imovine, zbog čega na Islandu većina ljudi gladije; a istima je uskraćena sloboda govora i kretanja. Uz sve to i posprno poistovjećivanje kralja s bogom. Cijelom pričom dominira sarkazam. U dijelu romana gdje Jon sjedi u krčmi u Kopenhagenu može se zaključiti da Danci Islandane doživljavaju kao manje vrijedne, prljave i da su stvorene predodžbe – heteropredodžbe .

Kako je Arnas Arneus iz romana ustvari povijesni parnjak poznatog islandskog filologa Arnia Magnussona (1663.-1730.) bitni su opisi njegovih djelovanja jer je u njima sadržana poruka čitatelju. Ondje se vidi kojom je ljubavlju i entuzijazmom prikupljao građu za buduće naraštaje. Tradicija i usmena književnost, kao i pisani oblici nastali još iz vremena doseljenja na Island koje je poput križara sakupljao i čuvao Arnas ima za cilj jačati domoljublje i veličati snagu povijesnog nasljeđa.

„Iduće jeseni i zime Arnas Arnaeus nije tako često zalazio u svoju biblioteku. Uvijek se od svih najranije dizao, počinjao s poslom još za noći ili ranog jutra, govorio da mu jutro nisu dovoljno duga za bilješke budućim naraštajima koje je imao napraviti o sadržaju, porijeklu i građi tisuća starih islandskih zapisa, većih i manjih, koje je kod sebe čuvao. Ali sada se dešavalo da bi u svoju knjižnicu zalazio tek poslijepodne ili ga tamo uopće ne bi bilo... Mnogu noć, ako bi sumnjao da se taj nezvani gost mota po susjedstvu, on ne bi skidao odjeće niti odlazio na spavanje gore u svoju sobu, nego bi se zavalio na pod knjižnice, stavivši pod glavu debeli svezak *in folio*, i omotavši se pokrivačem iz Auðnira s Vatsleysuströnda pa bi spavao tankim snom ili bdio kraj tih knjiga koje su bile život Islanda i duša sjevernih zemalja“ (Laxness, 1987: 326)

U posljednjoj rečenici prethodno citiranog teksta govori se da su knjige „život Islanda i duša sjevernih zemalja“, iz općeg prema jedinstvenom, uopćeno govoreći sve zemlje skandinavskog kruga imaju prepoznatljiva obilježja, prisutni su stereotipi međutim Island je ovom rečenicom definitivno svoj; poseban isti, a različit. Postoji svijest o sličnosti uvjetovana

heteropredodžbama i autopredodžbama, ali isto tako se naglašava posebnost i jedinstvenost islandske kulture. Danas je poznato da literatura na Islandu predstavlja izuzetno važan segment, a siromašna književna povijest danas je kompenzirana činjenicom da se Island u odnosu na broj stanovnika ističe kao spisateljski najproduktivniju zemlju na svijetu.

Predodžbe stvorene o Dancima kao i prvi transparentno negativan stav Islandana prema Danskoj iznosi se u 16. poglavlju: „Noć je. Dva islandska Jona besciljno tumaraju zapaljenim gradom. Učeni Grindavičanin plače kao dijete. Gazda iz Reina, šutke se vuče za njim. Požar Kopenhaga im je za petama. Povedeni ostalima krenuli su prema Nörreportu. Bujice ljudi ocrtavale se na vatrenom moru iza njih, pomične siluete. Zašto cmizdriš, reče ovaj iz Skagija zaboravivši kao na smrt da svome učenom imenjaku govori vi. Valjda ne žališ Kopenhagen. Ne, reče učeni, grad koji je izgrađen od krvi moga jadnog naroda, nije mogao, a da ne propadne. Jer Bog je pravedan... Oplakujem knjige svoga gospodara. U njegovim knjigama koje su sada izgorjele bilo je i tijelo i duša onih naroda koji su u sjevernim zemljama govorili danskim jezikom još od potopa, sve dok nisu zaboravili svoje porijeklo i ponijemčili se. Plačem jer sad nema više knjiga na danskom jeziku, Sjeverne zemlje više nemaju duše.“ (Laxness, 1987: 332-334)

Kako je Lippmann (navedeno u Dukić et al., 2009) rekao da se o svijetu čita prije no što ga se upozna, i nacionalne predodžbe i karakterizacije treba se istraživati u tom smjeru jer funkcionirajući kao opća mjesta ne upućuju isključivo na danu naciju već kolanje drugih prijašnjih predodžbi o toj naciji. Stoga imagološki pristup preporučuje da ih se istražuje (predodžbe), polazeći od aspekta općih mjesta, njihove intertekstualnosti i prepoznatljivosti. Današnjem čitatelju romana u potpunosti je jasno da se radnja događa u 18. st. u vrijeme kad je Island pod Danskom vlasti i da su njegovi stanovnici nezadovoljni svojim položajem unutar kraljevine. Isto tako u više navrata se dotiču pojmovi duša sjevernih zemalja, danski jezik kao poveznice dvije zemlje. U okviru želje za separacijom otvoreno se govori o nitima poveznicama. Višestoljetna svojevrсна unija rezultirala je zajedničkim novim običajima i sličnostima, može se govoriti o slučaju općeg prema pojedinačnom. Semiotički pojam sjevernjačke duše nasuprot sanjarskog pjesničkog Islanda. Gledano u kontekstu povijesnog trenutka kada je roman nastao ne čudi njegov remetilački utjecaj, poput budnice on podsjeća na romantičarske ideale, nijemi otpor postaje artikuliran, ali još uvijek u maniri islandskog tihog otpora. Poput saga koje su nastale na islandskom tlu koje na jednostavan i gotovo povijesno opisan herojski trenutak govore o slavnim djelima, slično i u romanu bez mnogo pompe, koristeći se stvarnim podacima Laxness opisuje potlačeni islandski narod.



### 4.3. *Močvara*

U novijoj islandskoj književnosti prevladava omiljeni žanr skandinavskih pisaca - kriminalistički roman, što je zanimljivo s obzirom na činjenicu da je upravo na cijelom području Skandinavije prisutna najmanja stopa kriminala u svijetu dok istovremeno stopa suicida bilježi rastuću brojku. Već ovi podatci stvaraju određenu predodžbu o Islandanima. Prema nekim istraživanjima je utvrđeno da mali broj sunčanih dana utječe na ponašanje i temperament stanovnika. Pretpostavka je da dugi zimski dani utječu i na to da tijekom godine prosječni Islandanin pročita osam knjiga. Isto tako je zanimljiv podatak da tijekom života 1 od 10 stanovnika Islanda napiše knjigu što je visok postotak s obzirom na to da prema popisu stanovništva iz 2017. na Islandu živi 338 349 tisuća stanovnika. (Schaaf, 2011)

Pisac romana *Močvara* Arnaldur Indriðason je rođen 1961. godine, dugi niz godina je radio kao novinar. Jedan je od rijetkih pisaca koji je dvije godine zaredom osvajao prestižnu nagradu *Nordic Crime Novel Awards*; godine 2002. s romanom *Myrin* (*Močvara*) koji je objavljen 2000. g., a 2003. g. nagradu dobiva *Grafarpögn* (*Silence of the Grave*). Radio je za Islandске dnevne novine, u početku kao novinar, a kasnije, dugi niz godina kao kritičar. Njegovi su romani prevedeni i objavljeni u cijelom svijetu, a samo u Njemačkoj roman *Močvara* prodan je 2003. godine u više od sto tisuća primjeraka. Do sada je objavio desetak vrlo cijenjenih i nagrađivanih romana. Živi i piše na Islandu, u Reykjavíku. (Moderna vremena, n.d.)

Roman *Močvara* jedan je u nizu iz serije romana koje prate život inspektora Erlendura, kako privatni tako i poslovni. Radnja ovog romana započinje ubojstvom sedamdesetogodišnjaka gdje Erlendur dolazi na uviđaj. Ubijen svirepo, udarcem pepeljare u glavu starac je ležao na tlu, a pored njega ostavljena je misteriozna poruka. Osim tih tragova priču zapetlja fotografija groba četverogodišnje djevojčice.

Inspektor Erlendur je pedesetogodišnjak narušenog zdravlja, koji je već dugo razveden i sklon alkoholu. Iz njegove disfunkcionalne obitelji izraslo je dvoje ovisnika, kći Eva Lindt ovisna o heroinu, a sin o alkoholu. U romanu je riječ o literarnim obličjima koja nisu svedena na obrazac crno-bijelo kao ni danak pravdi. Štoviše danak pravdi ima svoju crnu stranu; alkoholizam, depresiju, usamljenost, loše brakove. Iako je u svakom smislu antiheroj, Erlendur marljivo i uspješno radi svoj posao. Sumorno ozračje tijekom cijelog romana stvoreno je čestim opisima ružnog i kišnog vremena, a opisujući Erlendurove unutrašnje

monologe ubija se svaka dinamika i iako je zaplet dramatičan, sve kao da stoji. Baš kao voda u močvari gdje sve miruje u slojevima ekosustava, a mulj krije sve ono što je palo na dno.

Tako u mulju starom desetljećima biva otkriveno da je ubijeni muškarac bio optužen za silovanje, ali je i oslobođen zbog nedostatka dokaza. Iz tog nesretnog događaja rođena je djevojčica koja je nakon četiri godine preminula. Nedugo za njom i nesretna majka napušta ovaj svijet, izvrši samoubojstvo. Otvara se ponovo slučaj star više desetljeća i čitatelj se polako kroz stranice romana susreće s protagonistima nemilog događaja kao i nekim neočekivanim novim detaljima slučaja. Uzburkava se život mirnog gradića. Sljedeći tragove Erlendur s kolegama otkriva tzv. glineni grad, špajzu, skriveni prostor lokalne bolnice u kojoj se mimo zakona čuvaju organi preminulih. Istražujući mračnu prošlost ovoga slučaja Erlendur se susreće s vlastitom čovječnošću, njegova obiteljska drama poprima nove okvire kao i pogled na njegov cijeli život. Močvarno tlo ispod malog mjesta ima svoje stvarne i simbolične poruke čitatelju. Prirodno močvarno područje uvjetovalo je stvaranje posebnih uvjeta i praznina u podrumima, a ubijeni zločinac je ondje pohranio dokaze svojih prljavih rabota. S druge strane, već je rečeno da simbolički močvara predstavlja mirnu vodu koja u svojim slojevima pogoduje razvoju različitih ekosustava, no ovo umorstvo je uzburkalo ustajalu vodu do samog mulja. (Indričason, 2006: 7-226)

Na prvim stranicama romana stvara se predodžba da su ubojstva na Islandu specifična, gotovo stereotipna, ali kako je već prije navedeno Island spada u krug zemalja s najmanjom stopom kriminala. Stoga iznenađuje činjenica da se otvoreno govori o „tipičnom islandskom ubojstvu“ ono što je stvarnost u oprečnosti je sa slikom koju čitatelj dobiva o toj zemlji. Analizirajući razloge zbog kojih je kriminalistički roman najpopularnije nameću se neki odgovori. Upravo miran i uređen životni model traži protutežu kako bi se stvorio osjećaj mistike, nepredvidivog i začinio sumoran i pomalo dosadan život na otoku. S druge strane, izvjesno je da se i ondje događaju zločini koji vjerojatno imaju određene obrasce, ali to je u velikoj mjeri uopćeno. Nadalje publika diktira potražnju za ovim štivom pa hiperprodukcija nije iznenađujuća. S obzirom na podatke prevođenost i popularnost kriminalističkih romana u velikom broju prelazi granice Skandinavije.

„-Zar ovo nije tipično islandsko ubojstvo? - Rekao je Sigurður Óli koji se neopaženo stvorio u podrumu i stajao kraj mrtvoga.

-Ha? - Rekao je Erlendur zadubljen u misli.

-Prljavo, bespotrebno. Sve ostavljeno na svijetlu dana, nikakav trud nije uloženo da išta promjeni ili sakrije.

-Tako je. - reče Erlendur - Jadno islandsko ubojstvo.“ (Indriðason, 2006: 10)

Dva inspektora gotovo s gađenjem konstatiraju da se radi o tipičnom islandskom ubojstvu bez puno mašte i truda, iznenađujuća reakcija s obzirom na to da se radi o malom mjestu gdje bi ubojstvo trebalo biti senzacija. Pa čak i naizgled obično umorstvo. Iza ovoga se, naime, skrivala priča o silovatelju koji je početkom 60-ih silovao dvije žene iz malih mjesta. Jedna je slučaj pokušala prijaviti, no policija ga je zataškala, dijete koje je rođeno iz tog nesretnog događaja je umrlo od tumora na mozgu, a nedugo za njom i majka počinila samoubojstvo. No drugi slučaj je bila žena koja je silovatelja Holbruna zaštitila svojom šutnjom, ona je bila udana i majka dvoje djece kada je silovana. Jak osjećaj krivnje ju je natjerao da nikome o tome ne govori. I iz toga se okrutnog silovanja rodio dječak Einar. Odrastao je ravnopravno uz svoja dva starija brata i tajnu je majka skrivala do trenutka kada to više nije bilo moguće. Einar je radio na institutu za istraživanje genetskih oboljenja na Islandu, u to vrijeme njegova dvogodišnja kći se razboljela i umrla od iste nasljedne bolesti kao i djevojčica koja mu je neznana polusestra. U ovom dijelu romana čitatelj počinje povezivati konce raspleta. Einar ustanovi da nije dijete svoga oca i uz pomoć ovog jedinstvenog slučaja preminule djevojčice iz prošlosti složi sliku svojega porijekla. Odlazi do oca silovatelja, ali razgovor nije tekao onako kako je zamišljao. Ionako bezvoljan, očajan zbog smrti djeteta, a nedugo zatim i rastave Erin na grobu svoje polusestre izvrši samoubojstvo rekavši kako time prekida nasljeđe zle krvi. Erlendur za ovoga slučaja prolazi duboku unutrašnju transformaciju, njegov odnos s kćeri svakoga dana postaje topliji. On postaje čovječniji, budi se iz tuposti koja ga je sačuvala svih godina nesređenog obiteljskog života.

Njegov odnos s Evom Lindt mogao bi biti odnos bilo kojeg oca i kćeri u današnje vrijeme, ipak primjećuju se određene specifičnosti. U više navrata su spomenuti rastavljeni brakovi pa i loš Erlendurov koji je skončao dok su djeca bila mala, što mu je Eva Lindt često spočitavala. Eva Lindt želi živjeti s ocem i popraviti odnos s njim ali teško se suzdržava da mu stalno nešto spočitava. U njihovim svađama često se prelaze granice pristojnosti i dobrog odgoja. Jesu li to uobičajeni odnosi djece i roditelja na Islandu ili se govori o globalnom raspadu obitelji kao institucije; o djeci koja ne poštuju autoritet, a s druge strane tradicija. Običaji i obiteljski život je ono što spočitavaju roditeljima kao deficit svojega odrastanja. Opisi narkomanskih legla, prijatelja dilera Eve Lindt i njezini dijalozi s ocem, stvara se predodžba

da je na Islandu veliki problem u vezi s ovisnošću o drogi i alkoholu. Da su rastavljeni brakovi pravilo, a ne slučaj, da mnoštvo ljudi živi samo po malim skandinavskom jednostavnošću uređenim stanovima. Mnoštvo slika koje stvaraju neki novi kolaž o Islandu današnjice.

„Ovaj put bilo je teško ustanoviti koga to ona sada izigrava. Eva Lindt bila je najbolja glumica koju je ikada vidio, što možda ne govori puno jer nikada nije išao u kazalište ili kino, a televizor je palio samo kada je kakav obrazovni program. Predstava koju je Eva Lindt izvodila bila je većinom obiteljska drama od jednog do tri čina, a radilo se o tome kako će od Erlendura izvući što više love. To se nije dešavalo baš često jer je Eva Lindt imala svoj sustav dolaženja do novca, a o tome je Erlendur htio što manje znati... Koji put bi se pretvorila u njegovu malu curicu, mazila se i prela kao maca. Koji put je bila na rubu ludila, srljala bezumno po stanu, maltretirala ga i prigovarala mu što je Sindrija Snaera ostavio kao male. Tada je znala biti prosta, otrovna i zla.“ (Indriðason, 2006: 13)

Česti opisi pljuskova i sumornog lijevanja kiše osim što govore o klimi Islanda stvaraju ugodaj tjeskobe, promrzlosti pa čak i nezadovoljstva.

„Lijevalo je kao iz kabla kad su Erlendur i Sgurður Oli požurili iz auta, otrčali uz stepenice zgrade... Začas su bili mokri do kože. Kiša se Sgurđuru cijedila iz mokre kose niz leđa pa je nadureno gledao Erlendura dok su čekali da se otvore vrata. (Indriðason, 2006: 18)

Iz sljedećeg citata otkriva se nešto o prehrani na Islandu, ali i o obiteljskim odnosima. Na više je mjesta u romanu spomenuta zamrznuta i konzervirana hrana ili gotova jela tzv. Junk food. Treba li na temelju tih opisa zaključiti da se Islandđani hrane nezdravo? Proširi li se istraživanje izvan romana otkriva se da je hrana na Islandu jako skupa i da uspijevaju samo rijetke biljne kulture. Orijentacija je na morsku hranu, kitovo meso, losos i na specijalitete od janjetine i jelenjeg mesa. (Nomago, 2020)

„Mama je uvijek kuhala tu juhu - rekla je Eva Lindt. - Jednom kad nije o tebi pregrozno govorila, rekla je da najviše voliš juhu od janjetine. Onda je rekla da si jezivi gad.

-Istina je i jedno i drugo - rekao je Erlendur. Gledao je kako Eva Lindt reže mrkvu i stavlja je u lonac k ostalom povrću. Prikrala mu se tad pomisao da proživljava pravi obiteljski život i u isti je tren bio i sretan i tužan.“ (Indriðason, 2006: 82)

„ ...Vidjeti čime se ljudi kao Holberg zabavljaju. Čitati izvješća o silovanjima. Kopati po temeljima punim gamadi i dreka. Iskopavati male lijesove. Erlendur se sve češće gladio po prsima.

-Čovjek misli da to na njega ne utječe. Misli da je dosta jak da sve to podnese. Misli da se s godinama zna od toga ograditi i udaljiti od tog smrada, kao da se to njega ne tiče i na taj način sačuvati pamet. Ali odmak ne postoji i nemoguće je ograditi se. Nitko nije dovoljno jak. Gadosti uhode čovjeka kao zli duhovi koji žive u mozgu i ne puštaju ga u miri sve dok smrad ne postane samim životom jer zaboravi kako žive obični ljudi. Takav je taj slučaj. Kao zloduh pušten na slobodu da luduje čovjeku po glavi i na kraju ga upropasti.

Erlendur je duboko uzdahnuo: - Sve je to jedna prokleta močvara.“ (Indriðason, 2006: 157)

Zločini o kojima pisac govori u svojim djelima dio su današnjeg mulja močvare, ali ne na Islandu već u fikciji, oni nisu nemogući u metropolama, rjeđe ih se očekuje u manjim tradicionalnim sredinama. Pisac ove događaje smješta upravo tamo. Kao da želi uzdrmati, protresti i pokazati da su ovakvi zločini mogući svugdje ili želi ubaciti sumnju u svijet koji živi stvarnost potpuno drugačiju od zabilježene. Jesu li duge zimske noći, miran i uređen način života koji žive Skandinavci, kako nam je predloženo s njihovim inačicama zen stanja, *hygge*- opuštajuća životna filozofija koja se danas promovira diljem svijeta, govori o jednostavnosti i bivanja u trenutku, žive li se uistinu? Trebaju li uzbuđenje, jesu li njihovi umovi mračni i samo spavaju? Sve su to pitanja kojima se pojedinac može baviti bez jasnog odgovora, ali jedno je izvjesno i tipično, a to je da su kriminalistički romani omiljeni islandski žanr i da zauzimaju visok postotak u odnosu na djela drugih žanrova. Također je uočljivo da se kroz djela promovira jedan specifičan „polumrtvi“ lik koji se oživljava otvaranjem „Pandorine kutije“. Nagrada Nordic Crime dovoljno govori svojim postojanjem, ali i prestižnim mjestom u rukama laureata.

Svaki uzorak je na izvjestan način reprezentativan i ne postoje više posebni filteri osim onih koji se nameću sami po sebi, izdvajaju kao ponavljani i vremenom postaju uvriježeni, ali se u današnje vrijeme češće mijenjaju i posredstvom globalizacije stapaju i razvodnjuju istovremeno.

## 5. ZAKLJUČAK

Imagološka analiza književnih djela može ponuditi predodžbe o narodima, državama i odnosima među njima. Nastala na temeljima Aachenske imagološke škole, u drugoj polovici 20. stoljeća imagologija je korištena usporedno sa srodnim teorijama, imajući u vidu odnos prema drugome i drukčijemu pa i prema sebi. Imagologija kao pomoćna disciplina otkriva na kojim su temeljima izgrađene predodžbe o sebi i drugima. U radu je provedena imagološka analiza Islanda na temelju triju islandskih romana: *Islandsko zvono* (1943) Halldóra Kiljana Laxnessa, *Močvara* (2000) Arnaldura Indriðasona i *Plava lisica* (2003) Sigurjóna Birgira Sigurðsson-Sjóna te su istražene predodžbe o Islandu i Islandanima. Usporedno s imagološkim polazištima, u radu su korištene postkolonijalna i feministička teorija. U romanima je prepoznat obrazac učestalog ponavljanja kojim su plasirane određene predodžbe, slike, ideje, što je dovelo do predodžbe prepoznatljivog islandskog. Pri analizi je bitna postavka određivanje reprezentativnih uzoraka, uzimanje u obzir povijesno-društvenih okolnosti te što iscrpniji pristup svim elementima koji utječu na analizu.

Proučavanjem Islanda mora se primijetiti njegov geografski položaj, izdvojenost od ostatka kontinenta, stanovita osamljenost koja je potaknula svojevrsnu autohtonost u svim sferama. Međutim, povijesno gledano, vidljivi su uplivi zemalja u okruženju. Island je dugo bio pod norveškom i danskom vlašću i zbog toga je nužno obratiti pozornost na te utjecaje.

Neovisno o tome što su djela pisana u različito vrijeme, neka su im obilježja zajednička. Tradicija je naglašena u sva tri djela, počevši od čestog spominjanja slavne vikinške povijesti u romanu *Islandsko zvono* i narodne priče u romanu *Plava lisica*, dok se kod kriminalističkog romana *Močvara* pronalazi neke tradicijske elemente u tragovima koji slijede prethodno navedene obrasce davne i slavne povijesti. Opisi običaja i prehrambenih navika Islandana stvaraju predodžbu o islandskom načinu života u oskudnim uvjetima, spominju se slične namirnice, a siromaštvo postaje još jedno prepoznatljivo obilježje. Surove zime i česte kiše, opisi blatnjavih, raslinjem siromašnih pustara, u djelima koja su analizirana ne čine Island gostoljubivim mjestom. U romanima *Islandsko zvono* i *Plava lisica* jednako su opisani odnosi Islanda i Danske. Islandani su obespravljani, ponižavani, ali ponosni, pružaju pasivni otpor kroz očuvanje tradicije i svjesni su svojeg položaja. Istovremeno su Danci prikazani kao superiorni, s jasnom predodžbom o tome da su obrazovaniji, kulturniji i općenito napredniji u odnosu na Islandane. U djelu *Islandsko zvono* oslikan je tip islandske ljepotice, plave oči,

zlatna kosa, rumeni obrazi, čvrst karakter, žena kao stup zajednice, što se nalazi samo u tom romanu, ali on je imao remetilačku ulogu u trenutku nastanka te je u maniri romantičarskih romana naglašavao sve što bi moglo buditi osjećaj pripadnosti i ponosa.

Polazišne imagološke metode dobile su svoju potvrdu prilikom analize tri izabrana romana u ispitanim segmentima: reprezentativni su zbog utjecaja i rasprostranjenosti na Islandu i velikom broju zemalja, prevedeni su na više od trideset jezika. Potvrdili su se kao dobar odabir jer su imali ulogu pri stvaranju slike o Islandu kroz prizmu vremena u kojemu su nastali. Prisutna učestala ponavljanja određenih tipoloških obrazaca oblikuju Island koji čitatelj doživljava u sklopu vlastitih saznanja. Uključivanje metoda postkolonijalnih književnih teorija pomaže boljem razumijevanju povijesnih uvjeta u kojima je islandska književnost nastajala i stvarala sliku zrcalne stvarnosti. Hrabra vikinška povijest, važnost usmene predaje te geografske okolnosti – surove zime i oskudni, negostoljubivi životni uvjeti, samo su neke od slika koje čitatelji ovih romana stvaraju. Uspoređujući sva tri romana mogu se prepoznati obilježja koja bi nosila atribut *islandski*.

## 6. LITERATURA

1. Assman, J. (2005) *Kulturno pamćenje*. knjiga 4., Zenica: Vrijeme, Biblioteka Tekst.
2. Boehemer, E. (1995) *Colonial and Postcolonial literature*. Oxford: Oxford University Press.
3. Dukić, D. et al. (prir.) (2009) *Kako vidimo strane zemlje*. Zagreb: Srednja Europa.
4. Gellner, E. (1998) *Nacije i nacionalizam*. Zagreb: Politička kultura.
5. Guyard, M. (1951) *La litterature comparee*. Pariz.
6. Hobsbawn, E.J.E, Ranger, T. (ur.) (1983) *The invention of tradition*. Cambridge: Cambridge.
7. Indričason, A. (2006) *Močvara*, Zagreb: Edicije Božičević.
8. Kiberd, D. (1995) *Inventing Ireland*, Jonatan Cape.
9. Laxness, H. K. (1987) *Islandsko zvono*. Zagreb: Sveučilišna naknada Liber.
10. Leerssen, J. (1991) *Mimesis and stereotype*. Yearbook of European Studies 4.
11. Said, E. W. (1999) *Orijentalizam*, Zagreb: Konzor.
12. Sjón, Sigurðsson S. B. (2016) *Plava lisica*. Zagreb: V.B.Z.
13. Spivak, G. C. (1988) *Can Subaltern Speak*. New York: Columbia University Press.
14. Wisker, G. (2010) *Ključni pojmovi postkolonijalne književnosti*. Zagreb: AGM.

### Internetski izvori:

1. Bunjevac, L. (2016) *Islandđani o Islandu: U njihovom jeziku nema niti jedne riječi za 'molim', ali ima šezdeset za „vrag“* URL: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/islandani-o-islandu-u-njihovom-jeziku-nema-niti-jedne-rijeci-za-%E2%80%98molim%E2%80%99-ali-ima-sezdeset-za-%E2%80%98vrag%E2%80%99-31315> [pristup: 23. 07. 2020.]
2. Moderna vremena (n.d.) *Močvara* URL: <https://mvinfo.hr/knjiga/2911/mocvara> [pristup: 25. 07. 2020.]
3. Nomago (2020) Putovanje na Island: Zanimljivosti, cijene i preporuke za uštedu URL: <https://putovanja.nomago.hr/sve-o-putovanjima/putovanje-na-island-zanimljivosti-cijene-i-preporuke-za-ustedu/> [pristup: 25. 07. 2020.]



4. Nordic point 1 (n.d.) *Hrana i piće na Islandu*, URL: <https://nordicpoint.net/island/kultura-i-obicaji/hrana-i-pice/> [pristup: 09. 09. 2019.]
5. Nordic point 2 (n.d.) *Kultura i običaji*, URL: <https://nordicpoint.net/island/kultura-i-obicaji/> [pristup: 09. 09. 2019.]
6. Nordic point 3 (n.d.) *Povijest Islanda*, URL: <https://nordicpoint.net/island/povijest-islanda> [pristup: 08. 09. 2019.]
7. Punkufer.hr (2016) *Nacionalni sport: Zemlja u kojoj svaki deseti stanovnik napiše knjigu* URL: <https://punkufer.dnevnik.hr/clanak/zemlja-u-kojoj-svaki-deseti-stanovnik-napise-knjigu---446913.html> [pristup: 26. 07. 2020.]
8. Schaaf, G. (2011) *Zemlja u kojoj je svaki drugi stanovnik pisac* URL: <https://www.dw.com/hr/zemlja-u-kojoj-je-svaki-drugi-stanovnik-pisac/a-15453519> [pristup: 25. 07. 2020.]